

Herausgeber
Deutscher Verein für
gute nachbarschaftliche
Beziehungen KARLOWITZ

21205 Sremski Karlovci,
Patrijarha Rajačića 30
tel/fax: 381.21.881707
e-mail: fenster@neobee.net
conto : 340-27018-65

Chef Redakteur :
Stjepan A. Seder

Redaktionsekretär:
Nada Stojšin
Art Direktor:
Andi Olah

Redaktion:
Stefan Barth
Helmut Frisch
Dr Vladimir Gajger
Zdravko Huber
Bogdan Ibrajter
Vesela Laloš
Robert Lahr
Dr Zoran Žiletić

Auflage 500 primeraka

Dezember 2008.

Preis 150 dinara
Für Ausland 5 €

CIP
ISSN - 1451-5202
COBISS. SR-ID 20042895

Fenster izlazi zahvaljujući podršci
Sekretarijata za obrazovanje i kulturu IV AP

Vojvodine i prilozima čitalaca.

Fenster erscheint mit finanzieller
Unterstützung des

Kulturministerium IV AP Vojvodina
und Geldbeitragen der Leser.

Prilozi autora potpisani imenom ne moraju
izražavati mišljenje redakcije i izdavača

Namentlich gekennzeichnete Beiträge
geben nicht

unbedingt die Meinung des

Herausgebers wieder
Copyright: KARLOWITZ

SADRŽAJ

REČ UREDNIKA	2
JUČE DANAS ...	
- Sećanja koja blede – rane koje zaceljuju	3
<i>Stjepan A. Seder</i>	
- Govor gospodina Hansa Supritza na posvećenju spomen obeležja	4
- Govor Anemari Perušić	6
- Izložba slika Oskara Zomerfelda	7
<i>Zoran Milošević</i>	
- Umetnička dela koja plove	9
<i>Dr. Peter Binzberger</i>	
- 60godisnji jubilej	10
<i>Slavoljub Novak</i>	
- Zaljubljenik	15
- Bilo jednom jedno selo	16
<i>Marta Ištvan</i>	
- Načini povezivanja	19
<i>Josef Lang</i>	
- Izborna skupština Svetskog saveza Podunavskih Švaba	20
<i>Henriete Mojem+</i>	
ARDI	
- Spomenik Helnuta Frischa	22
<i>Stjepan A. Seder</i>	
- Najnovija srpska historiografija o Podunavskim Švabama	24
<i>mr. Zoran Janjetović</i>	
- Vrašačko ogledalo ili ogledalo u Vršcu	30
<i>Dragi Bugarčić</i>	
- Obrazloženja i poređenja protivrečnih stavova u pogledu tragedije Podunavskih Nemaca sa stanovišta intenzivno proživljenog susedstva	34
<i>Stjepan A. Seder</i>	
GDE SU ŠTA RADE	
- Intervju sa Ernestinom Ofenbah - Vizin	42
<i>Vesela Laloš</i>	
POMOĆ ZAVIČAJU	
- Pismo Roberta Lahra, pošiljaoca humanitarne pomoći	43
POGLED UNAZAD	
- Povodom vraćanja manjinskog statusa Nemcima u Srbiji	44
<i>Prof dr. Zoran Žiletić</i>	
- Centar „Adam Berenc“ riznica nemačke kulturne baštine u Srbiji	46
<i>Boris Mašić</i>	
- Nemačke reči u srpskom jeziku	47
<i>Stjepan A. Seder</i>	
SEĆANJA	
- Zbogom zauvek Egone	48
<i>Stjepan A. Seder</i>	
- Parte	49
- Najuspešniji Mitrovčanin na ringu	50
<i>Nedeljko Terzić</i>	
PROČITAJTE I OVO	
- HAIKU	51
<i>Mtias Molzer</i>	

Reč urednika

FENSTER, časopis za kulturu i suživot vojvođanskih Nemaca, koji izlazi pod motom POVERENJE, POMIRENJE, POŠTENJE navršava šestu godinu postojanja. Za ovih šest godina postojanja objavljeno je osam brojeva. Malo u odnosu na planirani ritam izlaženje: pre Uskrsa, u septemru i pre Božića. Čak šta više, ovo je tek prvi broj u ovoj, 2008. godini, i to samo kao internet izdanje.

Izdavač Nemačko udruženje za dobrosusedske odnose KARLOWITZ je neprofitna organizacija i kao takvo je naslonjeno na podršku koju dobija od „države“, a država baš i nije najbogatija. Drugih izvora prihoda izdavač nema, a ne nailazi ni na podršku drugih donatora. To je malo čudno s obzirom da je časopis do sada dobijao samo pohvale za svoje tekstove, programske i istraživačke aktivnosti, te svoje stavove. Takve pohvale je dobijao i od institucija koje u svome delokrugu rada imaju i podsticanje i davanje materijalne podrške ovakvim projektima. I na tome se i završavalo.

No, ni to nije najbitnije. Najbitnije je da je redakcija voljna da istraje na realizaciji ovog projekta. Časopis je stekao svoj renome i mesto u nemačkoj nacionalnoj zajednici, ali i kod pripadnika drugih vojvođanskih zajednica. Tako treba shvatiti i brojne zahteve čitalaca koji ne znaju nemački jezik, da časopis počnemo da objavljujemo dvojezično (nemački i srpski), kako bi i oni imali mogućnost da ga čitaju. Zato od ovog broja FENSTER počinje da izlazi kao dvojezični časopis. Znamo da smo hendikepirani što ovaj broj izlazi samo kao internet izdanje, jer internet u našoj državi još nije masovno „sredstvo komuniciranja“. Ali drugog izbora nismo imali. Odnosno imali smo izbor ili da ovaj broj izdamo kao internet izdanje, ili da ga uopšte ne izdamo. Procenili smo da je bolje da ga izdamo, jer će ipak jedan dobar broj čitalaca moći da ga pročita, a mislim da će mo dobiti i nove, internet, čitaocce. Internet izdanje nam daje čak i malo više prostora, pa tako možemo da objavimo više tekstova, a posebno možemo da objavimo više fotografija. I to će mo koristiti.

Štampano izdanje je dodatno još skuplje, jer primerci časopisa završavaju i na adresama u Kanadi, SAD-u, Brazilu, Arentini i Australiji, pored čitalaca iz Evrope (Austrija, Nemačka, Hrvatska, Mađarska, Češka...). Poskupljenje je u ovom slučaju poštarina, koja za oko 400 primeraka koje pošaljemo odmah, iz prve ruke, iznosi oko 500 €. Poštarinu, u slučaju internet izdanja nemamo.

Za nadati se da će ubuduće određene institucije, koje treba da vode brigu o informisanosti, pa i informisanosti nacionalnih zajednica, imati više sluha za potrebe takvog informisanja i da će pomoći ovaj, ali i svaki drugi projekat koji vodi poboljšanju informisanja.

Fenster
 Poverenje, Pomirenje, Poštenje
 Vertrauen, Versöhnung, Ehrlichkeit

Sećanja koja blede – rane koje se zaceljuju

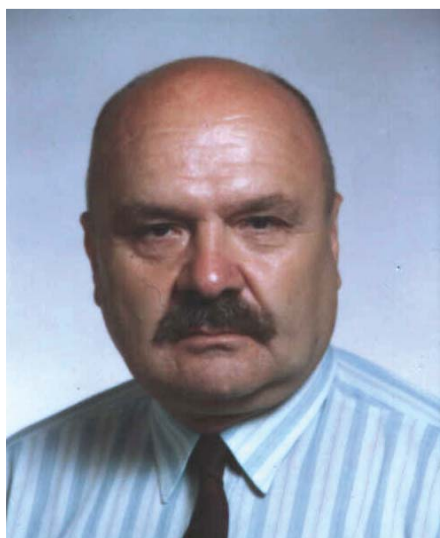
Dosadna, hladna, jesenja kiša sipi i polako kvasi odeću i lica više stotina ljudi koji pognutih glava i ćutke, uz zvuke posmrtnih marševa, odaju počast bivšim logorašima logora SVILARA u Sremskoj Mitrovici. Svi oni su poratnih godina, od avgusta 1945 do maja 1947., pomrli u tom logoru od bolesti, gladi i hladnoće. SVILARA je samo još jedan od brojnih logora širom Vojvodine u kome su državljani Jugoslavije nemačkog nacionalnog identiteta logorisani i mnogi u njemu i skončali.

Svetski savez podunavskih Švaba je, uz nesebičan angažman njegovog podpredsednika Hansa Supritza, na Katoličkom groblju postavio još

Ipak, svima na kraju izlaze reči: „Hvala Bogu, preživeo sam“.

Među prisutnima ima i Nemaca koji su rođeni u Jugoslaviji i kojima je zavičaj ostao samo u uspomenama, da li lepim ili ružnim. Među prisutnima ima i ljudi iz Vojvodine, kako nemačkog porekla, tako i Srba. Ne razlikuju se među sobom i svi su prisutni iz istih razloga. Te razloge je najbolje izrekao Hans Supritz kada je rekao:

„Ovo što danas ovde u Mitrovici doživljavamo je sada više od tračka svetlosti na horizontu pomirenja. Mi to doživljavamo stvarno, kada naši zemljaci putuju u staru domovinu i pri tome konstatujemo, da obe strane iskreno i otvoreno

jedan spomenik žrtvama ljudskog nerazumevanja i netolerancije. Za nadati se da smo lekciju iz prošlosti dobro naučili i da je nećemo ponavljati.

Logor SVILARA je bio logor u kome su logorisani građani nemačkog nacionalnog identiteta iz Srema – Sremske Mitrovice, Indije, Rume, Sremskih Karlovaca, Zemuna i okolnih sela u kojima su ovi ljudi živeli, a kojih nije bilo malo. Od preko 10.000 logorisanih u logoru je našlo smrt njih preko 2.000. Velikoj većini se ne zna mesto na kome su sahranjeni, preko nekih grobova su nikle građevine, a tek po neki grob stoji obeležen.

Neki od prisutnih su bivši logoraši. Sećaju se bolnih uspomena i prepričavaju prisutnima dane provedene u logoru i teškoće kroz koje su prolazili.

nastoje da izleče rane prošlosti i da preko grobova jedni drugima pruže ruku pomirenja i da stvaraju prijateljstva za budućnost.

Usudujem se da kažem, da je iz strašnog događaja koji svaku podunavsko-švapsku porodicu bolno pogađa, izrasla jaka želja za miran suživot u budućnosti naše dece i unučadi, koja se manifestuje na nepovratnom putu ka mirnoj Evropi svih naroda“.

Nadajmo se da će mo umeti da prepoznamo reči Hansa Supritza i da ih prene-remo mlađim generacijama, upravo tako kako su izrečene i da će te mlađe gene-racije umeti i da ih sprovedu.

Stjepan A. Seder

Govor predsednika Saveza Podunavskih Švaba Nemačke

gospodina Hansa Supritza u Sremskoj
Mitrovici, dana 20.09.2008.

Poštovani građani Mitrovice,

Dragi podunavskošvapski zemljaci i dragi saputnici sudbine iz bliza i daleka,

Dragi gosti,

Danas smo se ovde na groblju u Mitrovici pored ovog dostojanstvenog i lepog spomenika skupili da bi ga otkrili i osvetlili u znak sećanja na naše pokojne. Posle toga bi želeli da ga predamo u zaštitu hrišćanskom stanovništvu u Mitrovici kao znak našeg poverenja i čvrste želje za trajno pomirenje naša dva naroda.

To, čega se danas ovde u Mitrovici sećamo i bivamo podsećeni, ispunjava nas i nakon 60 godina od bega,

protere i interniranja sa bolom i žalošću. Žalost znači ovde, osetiti bol, biti rastavljen preko smrti. Ova bol je posebno velika, kada neko ne umre prirodnom smrću, nego prisilno i u oskudici. Biti u žalosti znači prihvatiti gorku stvarnost i naučiti živeti sa njom decenijama.

Tiho sećanje, kaže se ne zahteva veliki govor, ono se ovde danas učvršćuje na ovoj simboličkoj humci sa svojim izdaleka vidljivim krstom, znakom patnje

i spasenja.

Mi se danas duhovno vraćamo i osećamo kako su ti muškarci i žene koji su u jesenjim mesecima 1944. godine od neljudskih, osvetom i mržnjom ispunjenih spodoba, bili odveženi i nisu se nikad više vratili.

Mnogi od njih se nalaze negde gde ni humkom ni krstom nisu obeležene njihove grobnice, našli svoj večiti mir.

Ko još razmišlja o puno mrtvih žena, majki, dece i staraca kojih se danas ovde u Mitrovici sećamo? Niko više, jer ih jako puno ima! Ima ih više od 50.000 koji su stradali u logorima od 44. do 48.

S obzirom na takvu veliku tragediju njihove sudbine, ovo današnje sećanje u Mitrovici je za Podunavske Švabe jedno posebno sećanje na pokojne.

Uvek iznova postavljamo sebi pitanje, zašto su morali ovi bespomoćni ljudi i nakon toliko vremena od završetka rata ovde u logoru da izgube svoje živote? Šta su ti ljudi počinili koje takvo postupanje opravdava?

Nekima od nas se i danas čini, da se nećemo oslo-

boditi propaćene boli. Što se dogodilo, dogodilo se na obe strane, ali se ne može smatrati nedogodjenim.

Što nama preostaje, jeste nada za pomirenje sledećih generacija i tome treba i ovaj spomenik ovde u Mitrovici da da svoj doprinos?

Događaji puni nade zadnjih decenija u našoj staroj domovini, prvo u Krndiji u Hrvatskoj, potom i Knićaninu, u Kikindi, u Gakovu, u Kruševlju i danas ovde u Mitrovici, i sledeće godine možda u Bačkom Jarku, su omogućili i omogućavaju nam da nakon šest decenija našim pokojnima uredimo jedan dostojanstven spomenik. Toje naš zadatak i hrišćanska obaveza da ne zaboravimo na naše pokojne!

Otvoreni i prijateljski razgovori sa građanima, političarima i komunalnim službama u nekadašnjim rodnim mestima u Bačkoj, Banatu i Sremu već donose svoje plodove. Velika je spremnost da istoriju punu patnjom zajednički u sebi obradimo. Za to je potrebno vreme i strpljenje. Pomislimo na to da je našoj sudbini 1944. godine počinjena nepravda i u našoj staroj domovini ne samo da se nije pričalo nego se o njoj ni školske knjige nisu bavile.

Što danas ovde u Mitrovici doživljavamo je već sada veće od tračka svetla na horizontu pomirenja. Mi to doživljavamo konkretno, kada naši zemljaci u staru domovinu putuju i pri tome konstatujemo, da obe strane iskreno i otvoreno nastoje da rane prošlosti izleče i da preko grobova jedni drugima pruže ruku pomirenja i da stvaraju prijateljstva za budućnost.

Usušujem se da tvrdim, da iz strašnog događaja koji svaku podunavskošvapsku porodicu bolno pogađa, izrasla je jedna jaka želja za miran suživot u budućnosti naše dece i unučadi, koja se manifestuje na nepovratnom putu ka mirnoj Evropi svih naroda.

Takođe smo zajedno uspeli da đavolski krug od krivice i protivkrivice razbijemo i da se založimo za svet pun istine, pravde i mira.

Na ovom putu ćemo i dalje rado da podržavamo građane i vlast u Srbiji. Put na kojem smo već jedan znatni deo zajedno prevalili, pokazuje u pravcu mirnog suživota, da bi, kao što je već rečeno, naša deca i njihova deca, u dobrom susedstvu mogli da stvaraju svoju budućnost bez mržnje i straha.

U ovom duhu pozdravimo sve koji su nam jednom bili bliski, koje smo poznavali, i kada budemo posle na njihov spomen položili vence, onda ćemo im u najdubljoj tišini i miru saopštiti:

„NEĆEMO VAS ZABORAVITI“
„ZAUVEK ĆEMO VAS NOSITI U SVOJIM SR-
CIMA“

I kada danas građanima Mitrovice i našim prijateljima kažemo doviđenja ono je povezano sa željom skorašnjeg ponovnog viđenja!

Zahvaljujem vam se na strpljenju i pažnji.

Anemari Purešić

Govor Anemari Purešić Rođena na Fišerovom salašu 1949. godine u Rumi.
Majka Švabica, otac Srbin S. Mitrovica 20. Sept. 2008.

Poštovani skupe,

Sudbina jednog nemačkog deteta iz Srema – trogodišnje Helge Iseman – i njene porodice predstavlja tragičan primer u vremenu kada istorijske okolnosti kidaju i mrve sudbine „malih“ ljudi i porodica, ne vodeći računa o najvažnijem – pojedincu, ma koje nacije, vere, uverenja.

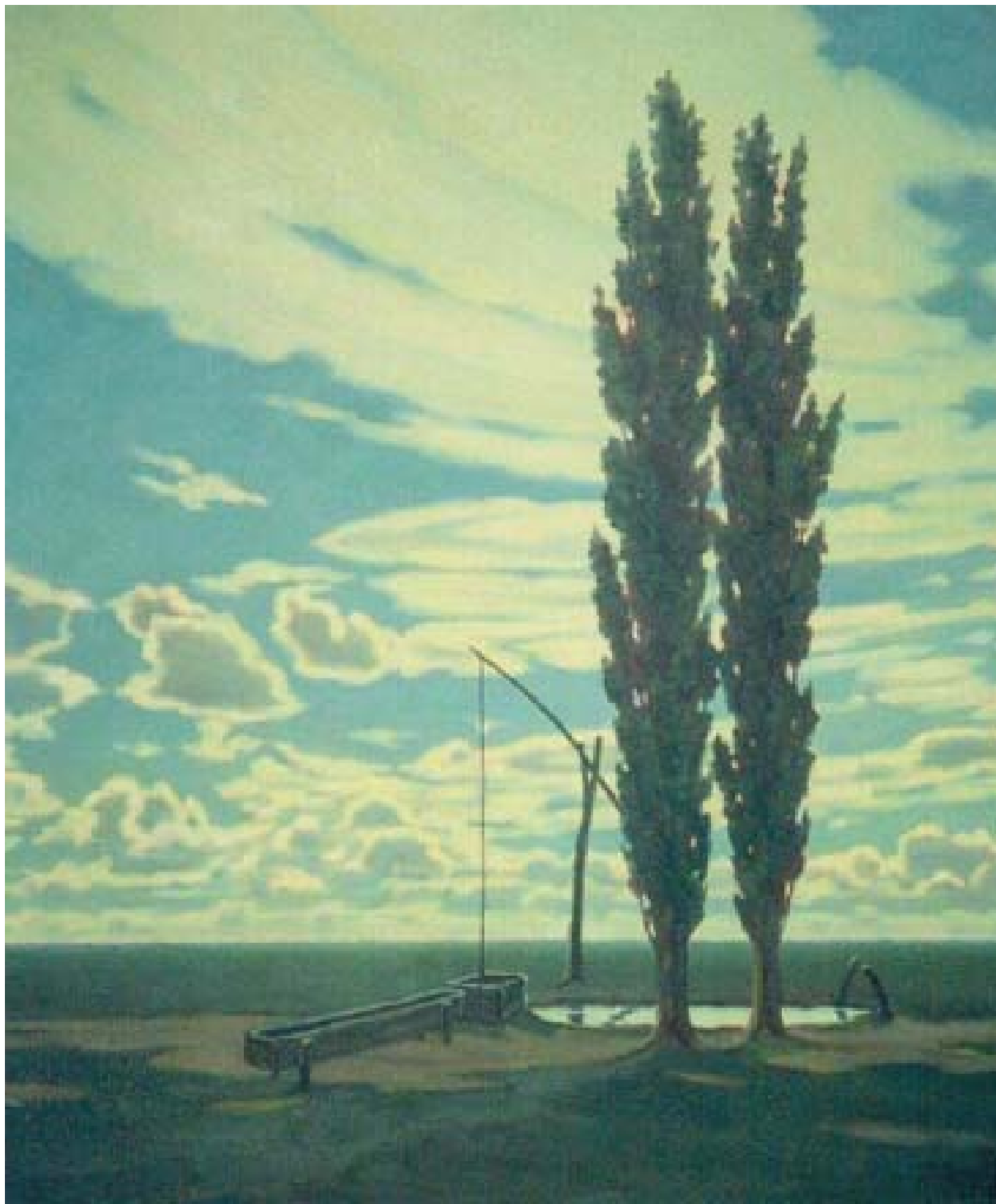
A najteže i sasvim neprihvatljivo je kada se najgore stvari događaju deci, kao čistom i nedužnom delu čovečanstva; jer dečiji život je ono što je najvrednije, ono što je sveto i ono što se mora čuvati po svaku cenu. Nikakvi viši ciljevi, velika istorija, velike reči, ne mogu da opravdaju stradanja deteta.

Neka zato ovaj mali Helgin spomenik bude velik podsetnik za sve nas, da u svakom času, bez obzira na to koliko okolnosti neljudske bile, sačuvamo ljudskost u sebi i pokušavamo da damo svoj doprinos da se ovakve tragedije više nikad ne dese.

Ako je za neku utehu, uvek ima dobrih ljudi, poput Jovice Stevića, zahvaljujući kome je ovaj grob i pronađen. Neka je večna slava Helgi i svima nedužnima!

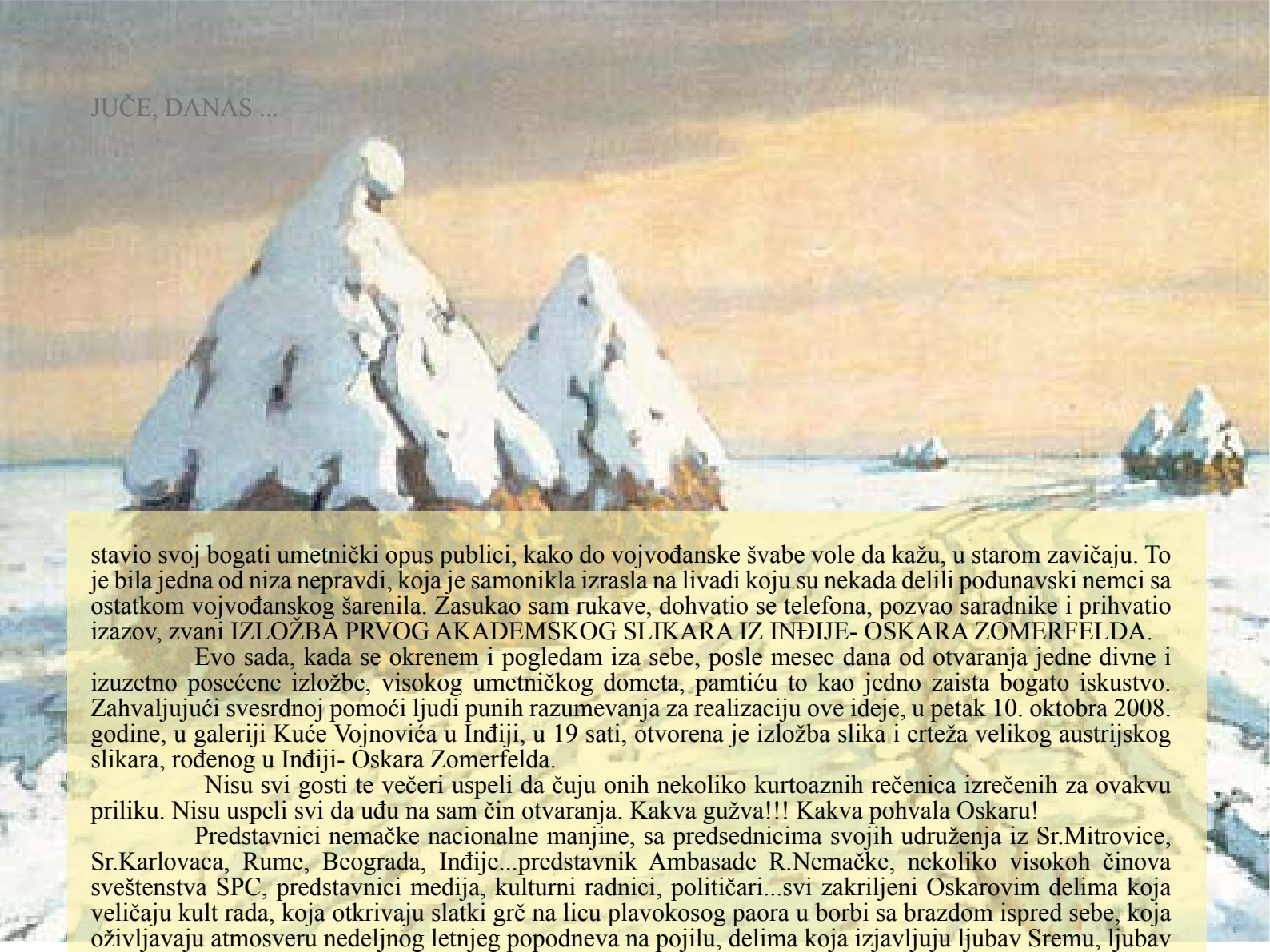

Izložba Oskara Zomerfelda u Indiji

P olovinom 2006. godine, spletom čudnih okolnosti, došao sam do inicijalnih podataka, koji su neka-ko logično tražili zadovoljenje znatiželje, i to neke imperativne. Jednostavno, morao sam razmrsiti klupko čijeg sam se početka dotakao. Kao slučajno ?!

Tražeci neke podatke u vezi istorije Srpske Pravoslavne Crkve, budući da sam kao veroučitelj u gimnaziji u Indiji hteo od toga da napravim jedno predavanje, svaki put sam knjigu „Znameniti inđinčani“ otvarao na istoj strani- Oskar Zomerfeld. Ako je to bila neka poruka od velikog umetnika, izgleda da sam je razumeo. Naime, ispostavilo se, prema mojim dosadašnjim saznanjima, da prvi akademski slikar iz Indije (rođen na imanju „Moja volja“ davne 1885.g. od oca Aleksandera i majke Katarine, rođ.Petrović), nikada nije pred-

stavio svoj bogati umetnički opus publici, kako do vojvođanske švabe vole da kažu, u starom zavičajju. To je bila jedna od niza nepravdi, koja je samonikla izrasla na livadi koju su nekada delili podunavski nemci sa ostatkom vojvođanskog šarenila. Zasukao sam rukave, dohvatio se telefona, pozvao saradnike i prihvatio izazov, zvani **IZLOŽBA PRVOG AKADEMSKOG SLIKARA IZ INDIJE- OSKARA ZOMERFELDA**.

Evo sada, kada se okrenem i pogledam iza sebe, posle mesec dana od otvaranja jedne divne i izuzetno posećene izložbe, visokog umetničkog dometa, pamtiću to kao jedno zaista bogato iskustvo. Zahvaljujući svesrdnoj pomoći ljudi punih razumevanja za realizaciju ove ideje, u petak 10. oktobra 2008. godine, u galeriji Kuće Vojnovića u Indiji, u 19 sati, otvorena je izložba slika i crteža velikog austrijskog slikara, rođenog u Indiji- Oskara Zomerfelda.

Nisu svi gosti te večeri uspeli da čuju onih nekoliko kurtoaznih rečenica izrečenih za ovakvu priliku. Nisu uspeli svi da uđu na sam čin otvaranja. Kakva gužva!!! Kakva pohvala Oskaru!

Predstavnici nemačke nacionalne manjine, sa predsednicima svojih udruženja iz Sr.Mitrovice, Sr.Karlovača, Rume, Beograda, Indije...predstavnik Ambasade R.Nemačke, nekoliko visokih činova sveštenstva SPC, predstavnici medija, kulturni radnici, političari...svi zakriljeni Oskarovim delima koja veličaju kult rada, koja otkrivaju slatki grč na licu plavokosog paora u borbi sa brazdom ispred sebe, koja oživljavaju atmosferu nedeljnog letnjeg popodneva na pojilu, delima koja izjavljuju ljubav Sremu, ljubav čoveku.

Od onog kobnog jutra 1973., kada se Oskar nije vratio sa svoje redovne vožnje biciklom (u svojoj 88. godini!), te je svoj ovozemaljski atelje, duboko verujem, premestio na Nebo, prošlo je 35 godina. Publika, i ne samo indijska, je za deset dana trajanja izložbe, videla 35 slika i crteža. Kustos beleži više od 700 posetilaca, i preko 150 ljudi na otvaranju, a priznanja stižu iz Pokrajinskog sekretarijata za kulturu kao sponzora projekta, od gospodina Bradića, aktuelnog ministra kulture, predstavnika nemačke i austrijske ambasade, Oskarovog sina Aleksandera sa suprugom Hajdi i rođakom Editom Hemerle...stižu pohvale što nas je okupio te večeri, posle toliko godina. Oskar, naravno. Očigledno da je moguće. Kao nekad! Zahvaljujem se i ovom prilikom, ispred Udruženja likovnih umetnika iz Indije, kao umetnikovih kolega, svim dobrim ljudima koji su učestvovali u realizaciji ovog kulturnog događaja.

***OSKAR ZOMERFELD ŽIVI MEĐU NAMA KROZ SVOJA DELA,
I NEKA TAKO I OSTANE***

Umetnička dela koja plove

Umetnička dela koja plove

Umetnička dela koja plove

Raskošni brodovi „armade Ivana Trtanja“ u muzeju „Šlesle“ u Kresbronu na Bodenskom jezeru
Izveštaj dr Petera Binzbergera, Fridrihshafen\ Bodensko jezero

iz detinjstva – izgradnji brodskih maketa. Tokom tridesetogodišnjeg intenzivnog angažovanja Ivan Trtanj je proširio svoje znanje o plovidbi morem, posećivao je ugledne muzeje širom Evrope, da bi dobio planove gradnje istorijskih brodova i skupl-

Dr. Peter Binzberger

„Talenat sazreva u tišini, karaket u bujicama vremena“. Na koga se odnosi ova mudra spoznaja pesničkog kneza Wolfganga od Getea, ako ne na Banaćanina Ivana Trtanja?

Bez ikakve sumnje je tako! Jer niko nije mogao da pretpostavi 1945. pri rođenju maloga Ivana u Velikom Bečkereku (današnjem Zrenjaninu, Vojvodina/Srbija), da će 50 godina kasnije umetničko stvaralaštvo Ivana Trtanja izazivati takvo divljenje i priznanje. U teškim posleratnim vremenima brinuli su se roditelji o sinu Ivanu sa mnogo ljubavi, ali u vrlo skromnim životnim uslovima. Dečačke godine provodio je kod ujaka na salašu nedaleko od Tise, da ne bi ostao gladan. Time mu je redovan odlazak u školu bio ugrožen. Sa 18 godina, nakon nekoliko promena završio je zanat za broskog kovača. Nakon služenja vojnog roka u jugoslovenskoj mornarici Ivan Trtanj je zarađivao za život radiće na gradnji ulica i kao drvoseča, dok 1969. nije kao gastarbajter došao u Kresbron na brodogradilište. Kada se pogleda unazad, to je najsrećniji događaj u njegovom životu.

Nakon obavljenog teškog rada na brodogradilištu Trtanj, od 1969. oženjen Banaćankom švapskog porekla i otac dvoje dece, se okreće svom hobiju

jao slike i ukrase na temu plovidbe morem. Njegov skroman način života u kombinaciji sa neumornim radom, usmernim ka jednom cilju vodili su razvijanju njegovog zanatsko-umetničkog talenta. Tako je od Trtanjove umetničke ruke naime i nastala armada od pedeset maketa brodova, koji su pretežno građeni za kraljeve i kneževe barokne i rokoko epohe (1736-1812.), prema njegovom mišljenju vremena najlepših brodova.

Trtanjova „Armada“ je u prošlim decenijama naišla na priznanje i divljenje posetioca u mnogim evropskim muzejima i na izložbama, između ostalog u Štokholmu (Švedska), Bremerhafenu (Nemačka) i Parizu. Zato je logična posledica i uopšte vrlo primereno da nova zajednica Ivana Trtanja Kresbron napravi na Bodenskom jezeru kao mesto za petnaest najlepših od ovih „kraljevskih maketa“ muzej u Šleslu, u sred uređenog parka nedaleko od obale Bodenskog jezera. Moj banaćanski zemljak Trtanj poverio mi je na svoj skroman način, da je on jedini stranac u Nemačkoj, kojem je finansiran od javnih sredstava sopstveni muzej za umetničko delo. Barem je za restauraciju i izgradnju „Šlesera“ u Kresbronu kao muzeja za makete brodova izdvojeno više stotina hiljada evra.

Druženje u Pančevačkom Ritu

Slavoljub Novak

Clanovi nemackog udruzenja „Pancevacki rit“ proslavili su 29.marta 2008. svoj 60godisnji jubilej, povod je bio dolazak Nemaca u prolece 1948. na prostor Pancevackog rita.

Posle razgledanja Sportskog centra „Kovilovo“ sa gostima iz Sremskih Karlovaca, Kikinde, Bele Crkve i Zrenjanina priredjen je zajednicki rucak u restoranu „Kovilovo“. Gospoda Ana Mirkovic pozdravila je biranim recima sve goste i istovremeno podsetila na jedno zalosno vreme, na tri teske godine u logoru u bedi i siromastvu, na surov pocetak prognanika na mocvarnom zemljistu Pancevackog rita kao i na godine osnivanja Poljoprivrednog kombinata „Beograd“.

Istovremeno ovo je bila dobra prilika za prvi susret rimo-katolickog svestenika iz Bele Crkve, gospodina Tibora Kivaljija i pastora Evangelisticke crkve Nemacke, gospodina Dietera Tunkela; oba gospodina su srecom dalje nastavila svoju ekumensku saradnju.

Photo: Milan Topalov

Govor bivše logorašice

Poštovane dame i gospodo, dragi gosti !

Želela bih da Vas sve pozdravim i da Vam se zahvalim sto ste se odazvali našem pozivu i došli na šezdesetu godišnjicu dolaska nas Nemica u Pančevacki rit. Šta smo sve preživjele za ovih šezdeset godina - to ne može stati na ovaj list hartije, trebalo bi napisati celu knjigu !

Došle smo u ovaj Pančevacki rit davne 1948. (hiljadudevetstocetrdesetosem) godine, februara, marta i aprila meseca, pravo iz logora u Knićaninu, Somboru, Subotici, u stočnim vagonima; železnicom

smo slobodne; dobile smo posao i dobru hranu. Trebalo je rit očistiti od korova, visokog dva metra, punog čička, a zvale smo ga „konjoder“. Obradivog zemljišta bilo je vrlo malo, svuda korov i trska. Korov smo sekle srpovima, za nama su orali teški traktori „OLIVERI“.

Obradena zemlja obilno je rađala; sejale smo pšenicu, kukuruz i mnogo povrća. Prihvatale smo se posla kao da je sve to naše. Nije bilo radnog vremena, radilo se i subotom i nedeljom i noću! Nastalo je veliko agrarno dobro „POLJOPRIVREDNI KOMBINAT BEOGRAD“.

smo stigle do Krnjače, tu su nam otvorili vrata vagona. Dole, pred nama, stajala su zaprežna kola, decu i bolesne prevezli su kolima, svi ostali peške. Do Borce je vodio put sa turskom kaldrmom, a dalje blato do kolena. Polovina je odvedena na Besni fok, ostatak u Kovilovo, na „oglednu stanicu“.

Stigle smo nocu, oko 11 sati; smeštene smo u barake gde su ranije držali ovce. Kroz retke daske prodirala je mesečina, a duvao je i jak vetar. Po podu je bila prostrta čista slama, u nju smo se onako umorne zavukle i nekako zaboravile da dva dana ništa nismo jele; sa jutrom je počeo novi život.

Oko nas više nije bilo stražara sa puškama, bile

Vremenom smo potpisale radnu obavezu na tri godine, redovno smo primale platu i mogle smo slobodno da odemo do Beograda, Zemuna ili Panceva. Na terenu smo bile organizovane u „radne brigade“. Brigadiri su bili srpski momci; dogodilo se, eto, da smo se mi Nemice zaljubile u ove momke i jedna po jedna pouđavale. Muževi su nas poštovali kao dobre, vredne domaćice i uzorne supruge. Rađale smo decu, danas čestite ljude; mnoge od nas imaju unučad i prauučad. I dok se gro nemačkog naroda odselio u svet, u Nemačku, Austriju, Australiju, Ameriku, mi smo ostale ovde. Danas je većina nas blizu osamdesetoj godini, mnoge su udovice. Neka je laka

crna zemlja našim preminulim muževima 1

Osnovale smo Nemačko udruženje "Pančevacki rit" i tu se danas družimo. Sastajemo se jednom, dva puta mesečno u Mesnoj zajednici „Padinska skela", slavimo zajedno Božić i Uskrs, radujemo se svakom našem uspehu, razgovaramo na našem „švapskom" dijalektu, kako ga ne bismo zaboravili. Molimo Boga da nam podari još koju godinu života zajedno sa našom decom, koja nas vole i poštuju !

One tri čemerne godine, provedene u logoru nismo mogle da zaboravimo, ali smo našle snage da oprostimo. Sa tugom se prisećamo naših preminulih drugarica, sa kojima smo započele novi život na ovim prostorima. Bilo bi nam mnogo lakše da su i one danas ovde, sanama. Neka im je laka zemlja.

Zaljubljenik

Zarko Acković je sa svojih 12 godina bio najmlađi učesnik druženja u Pančevačkom Ritu tog 29. marta. Došao sa svojom majkom Ljiljanom da bi se družio sa ljudima koje nikada ranije nije video, niti ih je upoznao. Ali, želja je bila toliko jaka da majka nije mogla, a da ne ispuni želju svoga sina.

Šta je to bilo i kakva je to želja mladog Žareta da je majka nije mogla odbiti? Najjednostavnije rečeno, izuzetno velika Žaretova ljubav prema nemačkom jeziku. Ackovići nemaju neke bliske, genetske veze sa nemačkim narodom, niti je pak neko od starijih gajio neka posebna interesovanja za nemački jezik, istoriju, kulturu ... Pa, kako se to onda desilo da Žare pokaže toliko interesovanje za nemački jezik.

Majka priča kako je Žare jednog dana kazao roditeljima da on zna nemački jezik. I stvarno, kada su ga proverili, ustanovili su da Žare govori nemački. Ne, doduše, savršeno, ali za uzrast dečaka njegovih godina dosta dobro. Tada im je saopštio da

ga nemački jezik toliko interesuje da je samoinicijativno počeo da ga uči.

Roditelji su bili iznenađeni, naravno prijatno, tolikom inicijativom svoga sina i njegovom željom da nauči nemački jezik da su mu onda omogućili da ga uči uz stručnu pomoć. I danas Žare govori dosta dobro nemački jezik, a namera mu je, kako sam kaže, da ga usavrši i da od te ideje neće odustati.

Žare je verovatno očekivao da će na ovom druženju biti u prilici da govori nemački sa prisutnima, ali to mu se nije ostvarilo, bar ne u onoj meri koliko je on očekivao. Naime, prisutni su govorili srpskim jezikom, kako zbog prisutnih gostiju, ali i činjenice da su mnogi zaboravili nemački jezik, koji su od roditelja naučili i da ga sada govore dosta slabo. Ali ipak, Žare je mogao da razmeni nekoliko rečenica i popriča i malo više sa dosta prisutnih i to mu je pričinjavalo zadovoljstvo.

Žare je fenomen koji se retko sreće, jer pored nemačkog Žare uči i govori engleski jezik. Ali, to nije bilo po unutrašnjem nagonu, već po programu škole. Nemački i dalje marljivo uči uz stručnu pomoć i sada je po znanju daleko iznad svojih vršnjaka koji nemački uče po školskim programima.

Nama ostaje da poželimo Žaretu da istraje u svojoj ljubavi prema nemačkom jeziku i da se ponadamo da će ovaj tekst pročitati i neko koga će to zainteresovati i možda omogućiti Žaretu dopunsko učenje nemačkog jezika, specijalizaciji, ili bar boravak u kampovima u Nemačkoj, radi usavršavanja jezika.

Stjepan A. Seder

Bilo jednom jedno selo...

Márta István

U M a j k a m e r u (Nemačka) nedavno je proslavljen susret nakadašnjih stanovnika Molina. Molidorf (mađarski Molifalva, kasnije Molin) je sada i kod nas za mnoge jedno nepoznato mesto, koje živi samo u sećanjima starijih. Ovo naselje nalazilo se u Banatu, nedaleko od sela Tobe. Kao godina njegovog osnivanja navodi se 1833. Prvi naseljenici su bili nemački katolici i poticali su uglavnom iz susednih mesta i opština kao što su bili Sveti Hubert, Soltur, Šarlevil, Hojfeld, Mastort, Hacfeld, Bikač i Gros-Ječa. Bili su to mali i srednji zemljoposjednici, koji su do 1944. godine

živeli kao seoska zajednica. Prilikom zadnjeg popisa stanovništva u 370 kuća izbrojano je 1107 stanovnika nemačkog porekla, rimo-katoličke vere. Ime ovog tihog mesta u istoriju su zasigurno uklesali događaji posle Drugog svetskog rata. Godine 1945. ovde je

ustanovljen jedan veliki koncentracioni logor. Tada je nova, komunistička vlast iz okolnih naselja tamo zatvorila oko 9000 nemačkih žena, dece i starih ljudi, kako bi se na ovaj način revanširala zbog zločina Trećeg rajha na onima, koji su ostali ovde. U logoru

su vladali neljudski odnosi, a kao pobednik ostajala je samo smrt. O broju umrlih od gladi, hladnoće i iscrpljenosti nema tačnih brojeva, neki očevici govore o 4000 žrtava. Mesto poslednjeg počinka preminulih treba da je masovna grobnica na ivici groblja, koje je do danas ostalo bez ikakve oznake. Logor smrti je raspušten 1948. godine, njegovi preživeli su se iselili i započeli novi život svuda po svetu. U Molin su dovedeni novi srpski kolonisti, ali poplave 1956. godine naterale su celokupno stanovništvo da se odseli. Od tada Molin više ne postoji. Rimo – katolička crkva je srušena, građa od kuća razvučena, tako da se danas mogu videti jedino humke obrasle divljim rastinjem. Groblje pruža tužnu sliku,

njegove nadgrobne ploče su porazbijane. Matijas Binder, nekadašnji stanovnik Molina napustio je svoju domovinu posle Drugog svetskog rata i sada živi u Majkameru (savezna pokrajina Rajnland-Pfalz) novi život. On je predsednik zavičajne zajednice Molidorf i godinama se zalaže da žrtvama, pokopanim u njegovom rodnom selu, podigne dostojan spomenik. Nedavno je došao u posetu i organizovao čišćenje seoskog groblja. Po željama nekadašnjih logoraša zalaže se, da se bezimeno pokopanim ljudima u masovnoj grobnici po mogućnosti postavi jedan granitni spomenik. Za ovu svoju nameru osigurao je sebi pristanak nadležnih, a započeto je i sa prikupljanjem novca. Iseljenci

iz banatskog Molina se često sastaju u nemačkom Majkameru. Susret započinje svetom liturgijom, koja je ove godine slavljena u tamošnjoj prelepoj baroknoj

crkvi Svetih Kuzme i Damjana. Klaus Herman, mesni župnik, obratio se potresnim rečima okupljenim vernicima, dok je izveštavao o banatskom Molidorfu. Nakon što je opisao tragične događaje, postavio je i pitanje, kakvi su to bili ljudi, koji su mogli sa svojim

Preplavio me je čudesan osećaj; na ovaj susret su došli još u Molinu rođeni, sada u Nemačkoj nastanjeni starci, kao i potomci nekadašnjih stanovnika Molidorfa iz Amerike i Kanade. Mnogi od njih ne govore više jezik predaka. Ali uprkos tome, vladalo

Živi ljudi jednog nestalog mesta

sugrađanima tako da postupaju. Svi prisutni su se tokom ove liturgije suočili sa avetima prošlosti. Po završetku liturgije u crkvenoj bašti mnogi su nam, Banaćanima, prišli, pružili ruku i postavili pitanja.

je nešto, što je sakupljene u crkvenoj bašti povezivalo: hrišćanski osećaj zajedništva. Jedna je to zajednica, bilo gde da se čovek nalazi na ovome svetu, i zbog toga nije važan jezik, niti narodnost.

Marama za povezivanje glave kod podunavskošvapskih žena

Jozef Lang, Minhen:

Kada se u javnosti povela diskusija oko značenja povezivanja glave kod muslimanki, moja deca su mi postavila pitanje da li upadljivo nošenje marame kod podunavskošvapskih žena ima isto tako nekakav značaj. Pošto sam razmislio, morao sam da priznam da je to zaista bio znak sa značenjem. To nije bio nikakav politički, niti religiozni, već znak pripadnosti određenoj socijalnoj zajednici. Svoje znanje o tome (pridodato, ne naročito produbljeno) želim da stavim na raspolaganje onima, koji bi mogli doći u sličnu situaciju.

Tipična marama za povezivanje glave je bila kvadratna, oko 65 cm širokih stranica, presavijala se dijagonalno i vezivala se vrhovima čoškova ispod brade u „oblik zabata“. Materijal je varirao od jednostavnog konca za svakodnevne radove, do svile i brokata za posebne prilike i svečanosti. Nosile su je samo udate žene. Boja marame je bila svetla za mlade žene, kod starijih tamnija, kod baki je bila crna. Ona nikada nije bila šarena ili upadljiva. Na sahranama se nosilo uvek crno. U nekim krajevima žene su nosile, naročito u folklornim grupama i šarene marame na cvetiće. Devojke su na poslu, ili kao zaštitu frizure, nosile šarenu, preko kose prebačenu maramu povezanu na potiljku. Kosa mladih devojaka najčešće je bila upletena u dve pletenice na zatiljku i grivnama poput venca pričvršćena oko glave. Kosa devojaka spremnih za udaju, kao i žena, bila je upletena na zatiljku u pletenicu i pričvršćena preko glave naviše. Devojke su pletenicu pričvršćivale velikim ukrasnim češljem od rogova. Ovaj se ukras, naravno, nije sakrivao ispod marame. Time nauka podunavskošvapske marame još nije u potpunosti iscrpljena. Prema formi „zabata“ koji je nastajao iznad čela nosačice posle povezivanja, mogla se ustanoviti mesna pripadnost dotične nosačice. Uz pomoć umetnutih kartonskih traka ili savijene novinske hartije, prilikom savijanja marame nastajali su šiljati zabati, većinom za starije žene, okrugli za mlađe žene.

Nastajale su uzane i upadljivo široke površine na čelu, nagore izvučene kvadratne i još mnogi drugi umetnički oblici. Ali svaka forma je jasno ukazivala na pripadnost jednoj seoskoj zajednici. Jedna osobitost bi se možda mogla zaokruživanjem još dopuniti. Dame „boljeg“ društva, „gospodske“, kako su se nazivale, to su bile supruge učitelja, lekara, službenika, trgovaca, koje su većinom živjele u gradovima, nisu nosile marame za glavu. One su kosu šišale u kratke frizure i većinom su nosile šešire. Tako je marama ukazivala na ženu radnika, seljaka ili zanatlije iz sela. Kvalitet materijala bio je dokaz blagostanja

nosačice. Boja je ukazivala na starost žene, forma na mesnu pripadnost. Jedan upućeni mogao je po marami (švapski „Kopptiechl“) kao iz otvorenih novina da pročita stanje i poreklo. Ova tema pruža

dovoljno zanimljivog materijala, tako da bi se o njoj mogao napisati magistarski rad. Na porodičnim i svatovskim slikama možemo pogledati i diviti se lepim primerima.

Glavno okupljanje Svetskog krovnog udruženja dunavskih Švaba

Bernhard Krastl izabran za predsednika

U Klivlendu, mnogima poznatom kao rodnom gradu jednog od najpoznatijih simfonijskih orkestara i jednog od najvećih centara za kardiovaskularne bolesti u svetu, okupio se od 28. avgusta do 1. septembra 2008 svet podunavskih Švaba da bi proslavio upečatljiv jubilej: 50 godina „Nemačko-američkog kulturnog centra dunavskih Švaba“, 50 godina dunavskih Švaba u Klivlendu. Veličanstveno je, šta su sve klivlendske dunavske Švabe postigle zahvaljujući velikom finansijskom naporu i volonterskom radu.

U Olmstedu kod Klivlenda, u prostranom parku „Lenau“, stoji „Nemačko-američki kulturni centar dunavskih Švaba“, velika, reprezentativna zgrada kao sedište udruženja, ispred kog je spomenik za sećanje na mrtve u staroj i novoj domovini. Par koraka napred napravljeno je jezero, na obali je paviljon za koncerte na otvorenom, na šta se nadovezuje

sportski kompleks (fudbalski i teniski teren i dr.). Zemljište je obogaćeno biljnim rastinjem i nudi prijatan boravak za mlade i stare.

Jožefu Holceru, inicijatoru, finansijeru i dugogodišnjem predsedniku (30 godina) Nemačko-američkog kulturnog centra dunavskih Švaba i njegovim naslednicima (Robertu Filipu i Francu Rimfu) uspelo je, da zajedno sa velikom pomoću volontera iz Klivlenda stvori deo domovine podunavskih Švaba.

Ovde se već 50 godina razvija dinamičan kulturni i život udruženja dunavskih Švaba: deca, omladina i odrasli idu u školu nemačkog jezika koja uživa veliki ugled. Tradicionalno kulturno dobro dunavskih Švaba neguje se na balovima, proslavama Dana majke, slavljima povodom osveštanja crkava i proslavama Božića kao i na nastupima plesnih, pozorišnih i muzičkih grupa i horova dunavskih Švaba.

Zato i ne čudi da je sveobuhvatna svečanost povodom 50 godina postojanja udruženja dunavskih Švaba u Klivlendu privukla mnogobrojne posetioce iz celog sveta. Ponuđen je upečatljiv, sadržinski bogat program: izložbe narodnih običaja, seminari za decu i mlade, glavno okupljanje sa šetnjom grupa obučenih u nošnje i obraćanje počasnih gostiju, svečanost narodnih nošnji sa izvođenjem plesa dunavskih Švaba dečijih i omladinskih grupa iz Akrona, Čikaga, Sinsinatija, Klivlanda, Ditroita, Mansfilda, Milvokija i Toronto, takmičenje u plesu, ekumenska božija služba, pomen mrtvima i druženje.

Kao počasni gosti na svečanostima učestvovali su generalni konzul Savezne republike Nemačke u Čikagu Wolfgang Drauc i počasni konzul Savezne republike Nemačke Diana M. Timing. Na oboje su vidno ostavili utisak ogromna postignuća, marljivost i sklad dunavskih Švaba.

Pred samu svečanost održalo se glavno okupljanje svetskog krovnog udruženja dunavskih Švaba. Na novim izborima predsedništva 28. avgusta 2008. je predsedavajući zemljaka banatskih Švaba u Nemačkoj, viši savetnik za studije Bernard Krastl izabran za predsednika Svetskog krovnog udruženja dunavskih Švaba. 27 delegata iz SAD-a, Kanade, Australije, iz Austrije i Nemačke je tajno jednoglasno izabralo predsedništvo u sastavu: predsednika Bernarda Krastla, potpredsednike za Nemačku Hansa Suprica i Jožefa Jergera, potpredsednika za Austriju: Aleksandra Meja, potpredsednika za Hrvatsku, Srbiju, Mađarsku i Rumuniju: Zorislava Šeneberga,

potpredsednik za SAD: Roberta Filipia, potpredsednika za Kanadu: Antona Baumana, blagajnicu: Elizabetu Cimer, zapisničara: Henrijetu Mojem, predstavnika omladine u Evropi: Štefana Iasa, predstavnika omladine za severnu Ameriku: Ingrid Dor. Osim toga je Katarina Ajher-Miler izabrana za referenta za odnose sa javnošću.

Svetsko krovno udruženje dunavskih Švaba okuplja podunavske Švabe, koji žive rasuti širom sveta. Članovi udruženja su pojedinačne organizacije dunavskih Švaba u određenim zemljama, institucije i udruženja. Svetsko krovno udruženje je registrovano sa sedištem u kući dunavskih Švaba u Zindelfingenu.

Zadaci udruženja su regulisana članom 2. Statuta. Udruženje treba pre svega da usaglašava aktivnosti članova udruženja širom sveta i da se bavi očuvanjem zajedničkog kulturnog dobra dunavskih Švaba. Očuvanje i nega duhovnog i kulturnog nasleđa dunavskih Švaba kao i očuvanje maternjeg jezika su primarni zadaci. Rad na ovim zadacima, kao i njihovo unapređivanje treba da se postignu ličnim zalaganjem delagata na internacionalnom nivou, kao i uz pomoć redovnih aktivnosti predsedništva udruženja.

Grupna slika: Predsedništvo krovnog udruženja dunavskih šaba, odabrano 28.08.2008 u Klivlendu, OH, SAD
O.l.n.r.: Josef Jerger, Anton Bonn, Hans Supritz, Bernhard Krastl, Henriette Mojem, Stefan Ihas, Robert Filippi, Alexander May

Spomenik Helnuta Frisha

Ljudi podižu spomenike da bi ih podsećali na neke druge, po nečemu zaslužne ljude, ili događaje. Spomenici se obično podižu od čvrstog materijala, otpornog na atmosferske i vremenske prilike, trajnog i dugovečnog. Neki ljudi imaju običaj da podižu spomenik sebi, a to znači da ga podižu još za života. To nije baš uobičajeno i o opravdanosti takvog postupka bi se moglo pričati. Kakav god spomenik bio, mali ili veliki, beo ili crn,

godina, strpljivo, uporno i sistematski. Spomenik Helnuta Frisha nije ni od kamena, ni od metala, nije ni beo nije ni crn, nije ni ... On je jedinstven, bar kada su vojvođanski Volksdeutscheri u pitanju.

Ovaj spomenik je Helmut Frisch nazvao Arbeitsgemeinschaft Dialog – Initiativkreis für donauschwäbisch – serbische Gespräche ili ARDI. Materijal koji ugrađuje u spomenik je nepoderiv, otporan je na atmosferske uticaje, trajan koliko će trajati i

od kamena ili metala on je vidljiv na prvi pogled, da li iz bliže ili dalje perspektive. Međutim, spomenik koji godinama uporno gradi Helmut Frisch iz Beča, rođen u Vršcu dalekih predratnih godina, nije vidljiv na prvi pogled i nije vidljiv svima. Taj spomenik mnogi nikad neće ni primetiti, ali oni koji se razumeju u takve, nevidljive spomenike, znaće o čemu se radi i koliku trajnost ima. Spomenik o kome će u ovom tekstu biti reči Helmut Frisch gradi već više

ljudski rod i nadasve principijelno konstruisan. Taj materijal od koga Helmut Frisch gradi spomenik je ljudska reč, izgovorena ili napisana. Ove reči graditelj pronalazi kod brojnih prijatelja, vojvođanskih Volksdeutschera koji danas žive ili u Vojvodini ili u rasejanju. Ali ovaj materijal graditelj ne nalazi samo kod Volksdeutschera. Nalazi ih i kod Srba, koji istražuju, pišu i objavljuju o predratnim, ratnim i poratnim životima Volksdeutschera i drugih ljudi u

Vojvodini, njihovim sudbinama, dilemama, političkim nerazumevanjima, nemoći da sami kroje svoje živote i sudbinu. Graditelj samostalno bira materijal od koga gradi spomenik. Na raspolaganju mu stoje nekoliko publicista iz Vojvodine – Srbije i nekoliko iz Nemačke, odnosno Austrije. Ali od svih publicista koji istražuju, pišu i objavljuju o navedenim temama na srpskom jeziku samo je nekoliko nemačkog porekla. To što ima Srba koji pišu o nemačkim sudbinama je dobro. Loše je što samo jedan ili dvojica Nemaca istražuju, pišu i objavljuju. Graditelju pri izboru materijala ipak prete neke opasnosti. Te opasnosti nije teško uočiti. Teško ih je možda izbeći. Zato graditelj mora dobro da se pomuči pri izboru materijala i da oceni vrednost svakog delića koji ugrađuje. To je veoma važno, jer ugrađeni nekvalitetni delić može da naruši stabilnost spomenika i da, ne daj Bože, dovede do njegovog urušavanja. Ovo znači da graditelj mora, uz dodatno povećanu opreznost, povesti računa o materijalu koji ugrađuje u spomenik. Svaki spomenik, po pravili, znatno nadživi svoga graditelja. Ne treba sumnjati da će i ovaj spomenik nadživeti svoga graditelja.

***Ein gesegnetes Weihnachtsfest
(ob nach dem orthodoxen oder dem
gregorianischen Kalender) und ein
gutes Neues Jahr wünscht ihnen
Fenster.***

Najnovija srpska historiografija o Podunavskim Švabama

Decenijama su Podunavske Švabe bili zapostavljena tema u srpskoj historiografiji. To je važilo i za celokupno pisanje istorije u Jugoslaviji gde je malo pažnje posvećivano nacionalnim manjinama. Jugoslovenski Nemci su zbog toga višestruko patili, bili su zapostavljeni i ono što je o njima pisano, često je bilo u negativnom kontekstu. Pre svega su kolektivno prikazivani kao “fašisti” i “ratni zločinci” da bi se na indirektnan način opravdali postupci komunističke vlasti od 1944. godine do ranih 1950tih godina. Tek sa padom komunističkog društvenog sistema i njegove ideologije, istorija jugoslovenskih Nemaca je prikazivana objektivnije.

U ovom referatu ću se potruditi da dam pregled najnovije srpske historiografije Podunavskih Švaba u Vojvodini. Spominjaću objavljena dela kao i manuskripte koji su nastali u poslednjih par godina. Rukopisi nipošto nisu beznačajni, jer oni svedoče o učestalosti te teme na univerzitetima i u školama. To je jedan veoma prijatan razvoj, iako bi se kod nekih radova ovog tipa dosta toga moglo poboljšati. Ovaj referat možemo podeliti na dva načina: ili na osnovu viđenja pisca ili hronološki (po redosledu nastanka). Pošto se radi o umereno kratkom periodu u kom su dela nastala, hronologija ne igra bitnu ulogu. Stoga ćemo se odlučiti za prvopomenutu varijantu.

U ovom slučaju, radove o Podunavskim Švabama, možemo podeliti u dve grupe: s jedne strane su radovi koji su podređeni dobu komunizma, a sa druge strane dela autora koji su se objektivno i nepristrasno bavili temom. Prvi predstavnik „stare škole“ je politikolog Dr Branko Pavlica, koji se potrudio da se istakne kao

stručnjak za nemačko-srpske veze. Mana njegovih radova proizilazi već iz same činjenice da on nije istoričar već politikolog. Drugim rečima, njegova metoda nije dovoljna jer se nekritički oslanja samo na objavljena dela. Sem toga, on koristi samo staru jugoslovensku stručnu literaturu, pri čemu najnovija dela potiču iz ranih sedamdesetih godina. Ta nedovoljna i nenaučna metoda je dovela do nedopustivih grešaka: sa manjkom objektivnosti, tj. premalo volje za objektivnošću.

Sve te greške se mogu naći u njegova dva dela koja je posvetio jugoslovenskim Nemcima. Jedno delo se zove „Nemačka manjina u Jugoslaviji. Sudbina folksdojčera posle Drugog svetskog rata“ , a drugo delo je članak u Helsinškoj povelji pod naslovom „Folksdojčeri – peta kolona u staroj Jugoslaviji“ . U tim radovima on ponavlja sve stare optužbe, poluis-tine i neistine iz stare komunističke historiografije: nemački narod je imao povlašćen položaj u osnivanju Jugoslavije; prema Jugoslaviji su uvek bili ne-vernici i neprijateljski nastrojeni, svi su saradivali sa Trećim Rajhom i svi, sem par izuzetaka, služili su kao „peta kolona“ protiv zemlje u kojoj su živeli. S druge strane, jugoslovenska država se uvek prema njima ophodila pošteno, čak i posle Drugog svetskog rata. Opis položaja jugoslovenskih Nemaca u logorima posle Drugog svetskog rata je toliko ulepšan da prevazilazi sve granice istine.

Drugi predstavnik „stare škole“ je takođe ne sasvim mladi Predrag Bajić. On nije ni izdaleka toliko jednostran, ali su kod njega Podunavske Švabe bili, pre bi se reklo, podređeni. Bajić je, za razliku od Pavlice, obrazovan istoričar, koji je prošle godine odbranio magistarski rad na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, na temu jugoslovenski Banat u Drugom svetskom ratu . Tema nije nova i moglo bi se očekivati da će autor svoje istraživanje produbiti. Nažalost on to nije učinio: koristio je malo novih, nepoznatih dokumenata, koji u većini slučajeva ne donose ništa novo. Stoga je Bajić preopširan u mnogim aspektima, koji nisu mnogo povezani sa temom. U svakom slučaju, slika Banata u Drugom svetskom ratu se ne razlikuje od one koju su stvorili komunistički istoričari. Čak je i historiografski stil njegovog pisanja odan staroj tradiciji.

Kao i o svim drugim aspektima problema, od starijih jugoslovenskih pisaca je preuzeo mnogo podataka o Podunavskim Švabama, iako, za razliku od Pavlice, poznaje najnovija pisanja o istoriji Nemaca. Njegov rad opisuje Podunavske Švabe kao „petu kolonu“, dobrovoljne pomagače okupatora, koja je zauzvrat bila povlašćena. Njegove sveukupne optužbe, da su Nemci počinili ratne zločine, su, osim u jednom slučaju, bez dokaza.

Čak naprotiv, čitalac se ne može oteti utisku da su krivci i glavni zločinci bili organi Nemačkog Rajha. Iz literature i dokumenata koje je Bajić svesno koristio, čitalac može jasno videti da su vojne i policijske jedinice, u kojima su služile Podunavske Švabe, bile slabo naoružane i opremljene, i da je čak i „Divizija Princ Ojgen“ bila nedovoljno obučena. Za razliku od Pavlice, Bajić ne pokušava da ulepša odnose prema Podunavskim Švabama posle Drugog svetskog rata: on navodi brojeve žrtava iz literature Podunavskih Švaba i utvrđuje da su većina žrtava bili nedužni.

Moglo bi se reći da Bajić na neoriginalan način povezuje osobine starog načina historiografije sa novim saznanjima. Ton njegovog dela pripada starijem vremenu, iako je koristio i najnoviju literaturu i proučavao arhive. Slabosti njegovog rada su brojne i odnose se kako na stil, tako i na sadržinu. Komisija pred kojom je Bajić branio svoj rad, čiji je član bio i sam autor ovog referata, savetovala mu je da ga pre objavljivanja dotera i nadamo se da će to i uraditi.

Sada ćemo pažnju posvetiti radovima koji su se neposredno posvetili Podunavskim Švabama, a koji pritom pripadaju „novoj školi“. Prvo ćemo dati recenziju na manuskripte, a potom i na objavljena dela.

U junu 2007. godine Vladimir Barović je na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu odbranio magistarski rad pod naslovom „ Uticaj nacionalsocijalističke ideologije i značaj medija na politička zbivanja među vojvođanskim Nemcima između dva svetska rata“. Autor je nastojao da bude objektivniji i da ne obara ideološka mišljenja. U tome leži snaga ovog rada. Inače ne saznajemo ništa novo. Kao i Bajićev rad, delimično je preopširan, i to kod stvari koje nisu jako značajne za temu. S vremena na vreme može se osetiti akcenat koji bi zapravo odgovarao novinarstvu – i upravo to može i treba da bude novi doprinos. Inače, autor pripoveda već poznatu priču o svađi unutar kulturnog saveza i o konačnoj pobedi »inovatora«.

U devetom poglavlju, »Kulturni savez - „peta kolo-

na“ ili patriotska organizacija», on ponavlja već poznate činjenice o dejstvu rukovodstva i jednog dela Nemačko-Švapskog kulturnog saveza u godinama neposredno pre Drugog svetskog rata. Pri tome se Barović ne bavi starom literaturom, iako je koristio neka nova dokumenta. Po njegovom mišljenju, jedan deo kulturnog saveza je delovao kao „peta kolona“, ali on se nije potrudio da istraži koliki je taj deo. Novo u srpskoj historiografiji je njegova težnja da rad Komunističke Partije Jugoslavije poveže u kontekstu sa „petom kolonom“.

On svoje dejstvo ne smatra manje odanim od rada jednog dela kulturnog saveza. Ta ideja nije strana u literaturi Podunavskih Švaba, ali Barović je došao do istog zaključka, a da nije koristio tu njihovu literaturu. I ne samo to. Ako bi neko mogao to posmatranje odbaciti kao jeftin i moderan antikomunizam, to se ne bi moglo reći i za Barovićevo postupanje sa nekim srpskim građanskim partijama, organizacijama i ličnostima, koje su i sa inostranim moćima tajno delovale, radi novca ili iz ideoloških povoda. Grubo rečeno, on ne vidi Srbe kao više, niti Nemce kao manje lojalne prema državi. Upravo to je novina u srpskoj historiografiji u ovom, inače prosečnom radu. Jedan drugi magistarski rad, koji je još uvek

Zoran Janjetović

manuskript, se ističe spram drugih objavljenih i neobjavljenih dela. Radi se o magistarskom radu Mihaela Antolovića „Politika nemačke manjine u Dunavskoj banovini“ koji je odbranjen u maju 2008. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu. I ovaj put se radi o delu koje po sadržini ne donosi mnogo novina, ali za razliku od drugih radova kojima smo se do sada bavili, ovde se susrećemo sa izvrsnim magistarskim radom u kome je razmatrana skoro sva relevantna literatura na srpskom, nemačkom i engleskom jeziku. Za razliku od Bajića i Barovića, ovde nema odstupanja. Ocenjivanje dotične stručne literature je kritično, sastav je dobar, a posmatranje stručno i objektivno. Ceo rad stvara utisak jedne zaokružene celine.

Priča o kojoj govori ovaj rad nije naravno nepoznata: Pisac ukratko navodi naseljavanje Podunavskih Švaba i njihov istorijat do 1918. godine. Antolović u nastavku opisuje položaj i razvoj Nemačke manjine u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (KSHS), a potom prelazi na opisivanje procesa i događaja od 1929. godine. Iako o ovom vremenskom razdoblju nema ništa novo da kaže, Antolović ipak na kreativan način koristi dostupnu literaturu i savremenu štampu. Pritom ne donosi nikakve moralne i

ideološke presude, tako da se njegov rad ipak mora nazvati naučnim radom.

Na svu sreću Antolović, koji predaje na Višoj pedagoškoj školi u Somboru, ima nameru da se i dalje bavi ovom temom. Njegov rad „Političko organizovanje Nemaca u Sremu početkom 20. veka“ objavljen je već u časopisu Istorijskog arhiva Srema. Drugi članak o Nmcima u Južnoj Ugarskoj u 19. veku treba tek da bude objavljen u uglednom Zborniku Matice srpske. Oba teksta pokazuju iste osobine naučne objektivnosti i preciznosti. Iako u njima nema novih saznanja, oni su ipak od velikog značaja za srpsku stručnu publiku, jer je u njima korišćena stručna literatura, koja je u Srbiji malo poznata, ali i zbog toga što ove teme skoro i da nisu obrađivane u srpskoj historiografiji.

Jedan drugi rad Antolovića čeka da bude objavljen. U pitanju je kritički pregled srpskih istorijskih dela u kojima Podunavske Švabe predstavljaju glavnu ili sporednu temu. Istražuje se kako novija tako i starija literatura. Ovaj rad će bez sumnje budućim naučnicima služiti kao veoma koristan putokaz.

Kao važan podsticaj istoričarima književnosti i kulture može poslužiti članak Branka Bešina o dva romana Adama Miler-Gutenbruna (Veliki pokret Švaba) i Karla Melera (Vršačko delo). U tom radu pisac smešta ova dva književna dela u širi istorijski i društveni kontekst. On analizira i upoređuje njihov sadržaj i dejstvo na masu Podnavskih Švaba. Pisac posvećuje pažnju i zloupotrebi ovih dela za vreme Nacionalnog socijalizma. Na ovaj način Bešlin, koji

je svoj magistarski rad pisao o štampi Podunavskih Švaba, dokazuje da je dobar poznavalac teme. Osim toga dao je značajan podsticaj srpskim istoričarima književnosti, tako što je je ova dva romana poredio sa srpskim klasičnim romanom „Seobe“ Miloša Crnjanskog.

Ovaj isti pisac napisao je 2006. godine knjižicu o naseljavanju Podunavskih Švaba u Vojvodini, koja je objavljena u veoma lepom izdanju. Ovo malo delo govori o

migracijama na području današnje Vojvodine od kamenog doba pa do doseljavanja Nemaca. Na taj način on ovaj proces stavlja u širi i duži kontekst. On pritom skicira i prateće poteškoće kao i uspehe Podunavskih Švaba. Knjižica, koja je prelepo ilustrovana i koja je objavljena i na nemačkom jeziku, kao popularna informacija namenjena je opštoj srpskoj publici. Znači nije reč o naučnom delu, već o kratkom prikazu, koji je trebao da objavi događaje istorijskih istraživanja široj publici.

Sličnu ulogu igra i dvojezični katalog izložbe „Nemci našeg grada“ koja je trenutno izložena u Gradskom muzeju Novog Sada. Autorka izložbe i kataloga je saradnica muzeja Dr Agneš Ozer. Bogato ilustrovana knjižica od 60 strana priča kratku priču novosadskih Nemaca. Govori se o njihovom udelu u novosadskom stanovništvu i o njihovim zaslugama u razvoju grada. Pritom se pominju različiti aspekti njihovog postojanja i citiraju se istorijska dokumenta. Čitava priča stavljena je u širi kontekst i posetilac/čitalac može da dobije jasan pregled prošlosti novosadskih Nemaca, iako su događaji iz Drugog svetskog rata pomalo jednostrano prikazani. (Upravo ti delovi teksta nisu navedeni u izložbi.) Pošto su pretežno neutralno napisani, i knjižica i izložba predstavljaju još jedan korak u pravcu istorijske rehabilitacije Podunavskih Švaba u Vojvodini.

Na kraju ćemo našu pažnju posvetiti pravim istraživačkim radovima, koji su nastali kao rezultat arhivskih istraživanja i koji nam pružaju nov materijal. Hronološki najpre sledi rad Stevana Mačkovića, zaposlenog u Arhivu u Subotici, o koncentracionom logoru u Sekiću. Ovo je prvi rad koji je napisan na osnovu novog, do tada neupotrebljenog arhivskog materijala. Slobodno se može reći da je sa njim započeta nova epoha historiografije, pa i savladavanja prošlosti u Srbiji. Mačković se oslanjao na originalne izvore i u suštini na lokalnom nivou potvrdio izveštaje Podunavskih Švaba o njihovim doživljajima.

Još jedan korak u istom pravcu učinio je somborski lekar Dr Branislav Danilović koji je najpre istraživao zdravstvo u Somborskom okrugu u periodu od 1944. – 1947. godine. U svojoj prvoj knjizi skoro 40 strana posvetio je zdravstvenom stanju u logorima Gakovo i Kruševlje. Citirao je brojna, iako nepotpuna dokumenta, o stanju zarobljenih Podunavskih Švaba i o nastojanju ustanova da poboljšaju to stanje. Opširne analize uzroka umiranja, učestalosti bolesti itd. sastavljene su na osnovu arhivskih izvora.

Istu temu kao i ovaj pasus obrađuje i druga knjiga Dr Danilovića, koja je u potpunosti posvećena logorima Gakovo i Kruševlje. Ova knjiga napisana je na osnovu dokumenata iz Somborskog arhiva, registar-

skih knjiga iz Gakova i Kruševlja kao i drugih izvora. Nakon dužeg uvoda pisac opisuje život u tim logorima, zdravstveno stanje, mere koje su preduzimale vlasti i smrtnost. Uzroci smrti se takođe analiziraju. Iako je njegova namera bila da pokaže da je bilo i humanih lekara i organa vlasti, koji su se iskreno trudili da umanje patnje zarobljenih Nemaca, on ipak ne krije da je ukupan broj žrtava u ova dva logora bio veći nego što to navode spisi Podunavskih Švaba. Kod Danilovića je broj žrtava u Gakovu manji, a u Kruševlju veći nego što je navedeno u knjizi »Zločin nad Nemcima u Jugoslaviji od 1944. – 1947. godine«. On odlučno tvrdi da nisu postojali meseci umiranja: prema Danilovićevom mišljenju je umiranje zarobljenika bilo kontinuirano i prvenstveno je zavisilo od broja zarobljenika.

Uprkos nekoliko slabosti, ove knjige Dr Danilovića su veoma značajne za buduće istraživanje sudbine Podunavskih Švaba koji su bili zarobljeni u koncentracionim logorima. Pre svega one se baziraju na dokumentima koji su opširno citirani. Osim toga pisac ne pokušava ništa da prikrije. Njegova najvažnija potreba je da pokaže da zarobljenici nisu bili prepušteni sami sebi. Da je smrtnost ipak bila veoma visoka, uzrok tome bili su opšti životni uslovi (koji su bili veoma teški i za slobodno stanovništvo),

a ne nedostatak lekarske brige. Iako se o njegovim zaključcima može diskutovati, Danilovićeva dela su izuzetno značajna za dalje istraživanje ovog problema. Ona pokazuju i koliko se promenila duhovna atmosfera u Srbiji: konačno je moguće na osnovu arhivskih izvora istraživati i najosetljivije teme i bez problema objaviti rezultate.

Skroz na kraju ćemo navesti još jedan primer za tu promenjenu atmosferu. Reč je o radu jedne učenice Srednje škole, koji je napisan kao domaći zadatak u istraživačkoj stanici u Petnici kod Valjeva. Sandra Nedimović je pisala rad o dva religiozna udruženja u Apatinu u periodu od 1935. – 1944. godine i njihovom odnosu prema Nacionalnim socijalistima. Rad je napisan na osnovu odgovarajuće srpske literature, literature Podunavskih Švaba, kao i na osnovu razgovora sa savremenikima. Mnogo važnije od samih rezultata ovog veoma korektno napisanog rada je činjenica da talentovani učenici danas dobijaju školske projekte u vezi Podunavskih Švaba (i katoličke crkve). To znači da je tema o Podunavskim Švabama postala normalna istorijska tema, koja se bez daljnjeg može koristiti i u obrazovne svrhe. Ovo je dokaz za normalizovanje srpskog društva i u tome postoji velika nada: i to ne samo za srpsku historiografiju.

Razlozi sučeljavanja srpskih stavova o predlogu podizanja spomen-obeležja u multietničkom Vršcu

(Die Gründe gegenteiliger Einstellungen bei der Planung der Gedenkstätte in der multinationalen und multikulturellen Stadt Vršac)

Raspravu, ogled, bolje reći esej ili zapis, na ovu složenu višeslojnu temu podelio bih na dva dela. U prvom pisao bih kao član kolektiva, vršačke zajednice u koju svojim imenima i rodoslovom (za života su bili građani Vršca i Kraljevine Jugoslavije) spadaju svi pokopani na lokalitetu Šinteraj. U drugom delu, koji malo nalikuje na ispovest, pisao bih kao pojedinac, slobodan pisac, nezavisan čovek mada je Vršac moja rodna varoš, prvi zavičaj kao i mnogima koji su ga napustili ne svojevolejno i koji su u evropskim gradovima i Americi našli drugi zavičaj. Vršac je ostao središte, srce, njihovog života.

I

U Vršcu se ovog desetleća, od 1998, sprovodi ogled da li je Vršac (ime od reči „vrh“ ili „vers“/stih) zaista multietnička i multikulturalna lepa varoš, umetnošću obojena, da li je evropski grad i da li gaji kosmopolitski duh dramskog pisca, komediografa i pesnika Jovana Sterije Popovića, slikara Paje Jovanovića, operne pevačice Sultane Čljk, arhitekta Dragiše Brašovana, romanopisca Ferenc Hercoga, prvog jugoslovenskog šahovskog velemajs-tora i globtrotera Bore Kostića, pesnika Vaska Pope, naučnika Zlatibora Petrovića i drugih znamenitih Vrščana. Više garnitura u opštinskoj vlasti, lokalnoj samoupravi, promenjeno je tokom protekle decenije, ali nisam siguran da su mnogi građani Vršca up-antili imena ljudi koje su izabrali, a možda u vreme

izbora nisu ni znali za koga glasaju. Valjda im je bilo svejedno, kao što je lokalnim predsednicima i ministrima bilo svejedno što su na vršačkom stočnom i pasjem groblju Šinteraj u neobebeženim masovnim grobnicama, jamama obraslim koprivom, korovom i divljim cvećem, 1994. i kasnijih godina pokopani ljudi, Podunavske Švabe stradale u ratnom pogromu. Ravodušni su i što su na području Vršca u sabirnim logorima bili zatočeni njihovi nemački sugrađani i meštani okolnih naselja.

Ali nije bilo svejedno vršačkim nevladinim i nestranačkim (nepolitičkim) organizacijama Društvu prijatelja Vršca Vršac lepa varoš (osnovano 1995) i Društvu srpsko-nemačko-austrijskog prijateljstva (osnovano 1999) i slobodnim građanima koji žele

To je još jedna potvrda koliko je ostrašćena politika smešna i koliko je njena pamet kratka, ratno-huškačka i koliko nesreće donosi, a u ovom slučaju jeste i Ksenofobična. Kao da Vršac nikada nije bio multinacionalni i multikulturalni grad mada se s vremena na vreme koristi izlizana priča da u pojedinim selima u slozi živi više do dvadeset nacija. Učeni demografi znaju koliko je Nemaca u Vršcu i vršačkim selima živelo do 1944. Nekadašnji (za neko vreme biće davnašnji) Nemački kraj koji se završavao na padinama zasađenim vinovom lozom sada se malo podsmešljivo proglašava dođoškim, kao da su doseljenici deo scenarija komunističkih rukovodilaca odgovorni za pogromašku „politiku“ lokalnih vođa. A nekadašnji, predratni Srpski kraj posrprčno

VRŠAČKO OGLEDALO ILI OGLEDALO U VRŠCU

da jednu sramnu priču, mučni roman, završe malim poglavljem – postavljanjem spomen-krsta kojim bi se obeležila večna kuća stradalih naših sugrađana u koju su „dovedeni“ pošto su iz roditeljskih domova – u kojima ne svojom voljom žive i rađaju se pa i umiru drugi ljudi – izgnani iz političkih i „patriotskih“ razloga (u duhu Šterijinih rodoljubaca). Imena bivših opštinskih vođa ne zaslužuju da se nađu u ovom tekstu; imam autorsko i moralno pravo da tu odluku o izboru zadržim za sebe (posle brojnih razgovora i jednostrane prepiske sa njima).

se naziva Paorskim kao da su stanovnici tog dela grada neobrazovani zemljoradnici i kao da su ratarstvo i stočarstvo niže privredne grane. Poratnim rukovodiocima to nije smetalo da im oduzmu zemlju koju su „paori“ dotad vredno i vešto obrađivali. Kompoglavari su odlučivali o životu i smrti Vrščana, o njihovoj budućnosti ali i o prošlosti kojoj nisu imali pristupa jer je protekla a koju su ipak frizirali, i o njoj pisali u službenim dokumentima i prigodnim zbornicima, prema svom nahodanju i potrebama „zajednice“. Od prave pravili su stvarniju prošlost,

da bi je vremenom pretvarali u najstvarniju prošlost, neporecivu, kao u lošoj knjizi pisca bujne mašte. Kao u krivom ogledalu.

Vrščani nisu smeli da misle svojom glavom, i nisu smeli da govore i pišu o svojim sugrađanima Nemcima koji su za nekoliko godina orgomnom većinom nestali, a ono malo što ih je ostalo istopilo se u drugim nacijama, kulturama, što se samo u potaji spominjalo. I na ulicama nisam čuo nemački osim u kući svog druga iz detinjstva Antona Blesa, koji živi u Nemačkoj nedaleko od Rajne, i u školama gde je, kao veliki ustupak narodne vlasti, bio jedan od predmeta. Ranije, u lepoj varoši govorilo se slobodno na više jezika. Onda se jedan povukao u poluglas. A prve novine, u kojima se spominjao egzodus Donaušvaba iz Vršca i okolnih sela kao i masovne grobnice na Šinteraju i logori za Nemce, bile su usmene. Izgovarane su pod plaštom straha da ne budu otkrivene. Sam jezik je strašan i dragocen medij koji prekoračuje sve granice. Tako se i priča o događajima iz 1944. i 1945. očuvala mada nijedan jugoslovenski ili vojvodanski medij, štampani ili elektronski, decenijama nije donosio nikakvu informaciju o tim zbivanjima. Dugo se skrivala istina o tim strašnim događajima kao da se nisu odigrali u našoj blizini, kao da je sa tim nesrećnim upokoženim i proteranim građanima sahranjena istina i nečija ljudska savest. To je vršačka tamna senka koja godinama lebdi nad lepom varoši Vršac i njenim stanovnicima.

Šinteraj, više nalik na smrdljivo smetlište

nego na groblje životinja, mesto na koje su Vrščani dovlačili uginulu stoku i pse – a i danas, žalosno je reći, opštinski službenici, higijeničari, po nalogu svojih šefova tu dovoze strvine – simboličan je početak kraja Podunavskih Švaba u Vršcu i južnom Banatu. Početak njihove čistke, prećutane možda zbog zakasnelog stida. Strašan je način na koji su Nemci zatvarani u logore, iscrpljivani, moreni i umoreni, ubijani, a među njima je bilo mnogo onih koji u ratu nisu učestvovali, a još strašnije (monstruozno, jasno kazano) bilo je što su ih mrtve svirepo jedne preko drugih nabacali u jame na Šinteraju, groblju strvina. Nisu ostavili nikakav trag, osim nabacane zemlje u obliku humki na kojima od bilja najbolje uspevaju kopriva, čkalj i kukuta. Tamni veliki beleg u vekovnoj bogatoj raskošnoj istoriji Vršca lepe varoši po kojoj jedno udruženje građana nosi ime. Po Sterijinoj sintagmi. Da je živ, Jovan Sterija Popović bi sigurno progovorio o tome, bez okrutne šale i bez dlake na jeziku.

Ne znam koje je godine tačno osnovan Vršac i u koji je datum na prvom verodostojnom dokumentu u kojem se navodi njegovo ime, ali malo nedostaje da se 1941. ili 1944. godina smatraju krajem njegove multinacionalnosti, multikulturalnosti a početkom priče o veštačkoj toleranciji za vjerno upotrebu političara i drugih glasnogovornika, dežurnih „polemičara-patriota“.

Sintagma „vršačko ogledalo“ jeste višedecenijsko gradsko obeležje. Ogledalo je u

Vršcu. U njemu se ogledaju oni koji ne poštuju tuđe pokojne, time ni svoje i u njemu velikom elipsastom pred njihovim nosom ne vide sebe, poluslepi i slepi. Pisari sa ovih prostora su napisali mnogo knjiga, sijaset romana, pripovedaka, pesama, drama, eseja i stvorili svet od ogledala, bar jednu veliku prostoriju, halu, u kojoj se lica i tela onih koji se u njoj zateknu prelamaju do beskonačnosti, krive se, šire i izdužuju, izvitoperuju kao u smešnim ogledalima u zabavnim parkovima. I onda im neko spomene Šinteraju, a oni odgovaraju „nije vreme“ kao da će vreme biti kada mrstva usta progovore. Koga sve treba citirati da shvate šta je Ogledalo. Nemaju vremena da čitaju. Nije vreme.

Dovoljni su samo jedan spomen-krst, visine četiri i po metra, i ploče sa natpisima pomirenja i sećanja na pokopane, zasađeno malo drvo, sadnica kao simbol života i drvena klupa, kružna cvetna leja, pa da se smire duhovi, duhovi živih i seni onih koji u masovnim grobnicama počivaju. I savesti počinitelja čiji potomci šetaju ulicama grada.

Pisma od 2003. godine upućena lokalnoj samoupravi ostala su bez odgovora, kao i Apel, objavljen u jednim dnevnim novinama, koji su potpisali ugledni Vrščani i njihovi prijatelji koji se užasavaju kopriva što rastu na Šinteraju. Javni činovnici ne znaju šta je javnost kojoj su se potpisnici Apela obratili. Osnovana je tobožnja Komisija da ispita sve okolnosti oko događaja na Šinteraju i svrsishodnosti da se postavi spomen-krst. Većina je bila da se priča završi sa nadgrobni oboležjem, ali nema zapisnika jer na dva sastanka dva ostrašćena poluslepa ksenofoba kvarili su svaku priču, zamagljivali raspravu, a to su bili ljudi od poverenja predsednika Opštine čijeg imena se ne sećam. Dva ksenofoba dva antijunaka jedne moje buduće priče.

II

Vršac u ogledalu. Jasna i kratka rečenica, prava.

U jednom od svojih književnih i ispovednih tekstova sam je zapisao. I zaboravio, a sada je iskrsnula. Kao dobar duh.

Godinama, decenijama u Vršcu nije smelo da se zuce o ubijenim Donaušvabama pokopanim u vršačkim masovnim grobnicama. Niko od mojih bliskih, a mislim niti rođaka mojih prijatelja nije učestvovao u tim neslavnim likvidatorskim poduhvatima. A pisao sam o tome zato što se istina tajila a krivci, učesnici u masovnom zločinu na čemu bi im, u pojedinim segmentima, pozavideli i nacisti, nisu dozvoljavali da se o tome u gradu i okolini pročuje. Priču su stavili pod svoje jezike. A sve je urađeno, sve likvidacije ne samo Nemaca, nego i Srba, Hrvata, Mađara i drugih nacionalnosti u tadašnjoj Jugoslaviji u ime politike komunista, politike osvete i čistke. I nas mlade pisce poučavali su toj osvetničkoj i pogromaškoj ideologiji. Nisam naseo na nju. Svaki

pojedinaac mora da odgovara za sebe, a ne da živi u ime zavedenog kolektiva.

Zašto je Šinteraj veliko i strašno, neumoljivo, svirepo Vršačko Ogledalo?

Govorim iz svog iskustva. U svoje ime.

Kao pesnik-početnik (prvi moji književni tekstovi bile su nevesito napisane pesme), petnaestogodišnjak, odlazio sam do napuštene vršačke železničke stanice

Dragi Bugarić

Vašarište, na severu ili preciznije severozapadu grada, koja je za mene bila samo geografsko određeno, običan varoški toponim. Tražio sam inspiraciju za prve pesme, tragao za nadahnućem zagledan u divlje rastinje na talasastom i ulegnutom zemljištu, i mladi šumarak preko puta kanala Begej. Biciklom sam se vraćao u grad i, uzbuđen, smišljao stihove. Ne sećam se da sam ih napisao. Nisam znao šta je na Šinteraju. U prvoj mojoj priči naslovljenoj Vašarište i objavljenoj 1966. u novosadskom listu Index, glavni junak je anonim koji nekoga čeka, a kao jedan od likova pojavljuje se dečak, maloumnik koji je kolicima krstario po gradskoj pijaci i čiji je otac bio prilježni i ostrašćeni likvidator Donaušvaba u varoši i na samom Šinteraju. I on M. bio je malouman. Nisam znao da je otac M. bio predani ubica i grobar. Godinama, od svoje pete, prolazio sam ulicom Heroja Pinkija, ranije zvanom Dreilaufergasse, i pored kuće broj 126 a nisam znao da je u njoj 14. oktobra 1944. ubijen major Crvene armije zbog čega je, kao odmazda, svirepo usmrćeno više od sto četrdesetoro stanovnika te strane ulice. Njihova tela su zaprežnim kolima i taljigama gradskim ulicama naočigled varošana odvezena na severozapadnu periferiju Vršca. Decenijama ništa nisam znao o tome kao što ne znam po čijoj direktivi je bilo zabranjeno da se o masovnim grobnicama i logorima govori. Mora da postoji ličnost ili ličnosti sa imenima i prezimenima koje su tu priču čuvale za sebe i sa njima živele i možda prolazile kroz nemirne snove. Saznao sam o tome mnogo toga, nisam više bio mladi pisac i napisao roman Sporedna ulica (2006) posvećen senima likvidiranih Donaušvaba, Srba i drugih koji su kukavno i sramno pokopani u neobeležanim masovnim grobnicama. Na tu temu napisao i nekoliko priča.

Jedna pripovetka biće naslovljena Komisija. I biće posvećena jednom od likvidatora koji je sakrio, ne znam gde, istinitu priču o Šinteraju. Reč je o osobi koja je pokušala, a i dalje se trudi, da likvidira priču o spomen-krstu visokom četiri i po metra. Kao da četrnaesti oktobar hiljadu devetsto četrdeset četvrte godine i dalje traje. U njegovoj glavi. Priču ću da napišem jer Vršac jeste multietnički i multikulturalni grad, ne varošica jednomlja i primitivizma kojom je lako manipulirati.

Vršac, juna 2008.

Obrazloženja i poređenja protivrečnih stavova u pogledu tragedije Podunavskih Nemaca sa stanovišta intenzivno proživljenog susedstva

Nemačka nacionalna manjina u Vojvodini danas je rudimentirani ostatak nekada najbrojnijeg naroda, koji je u Vojvodini živio do pre samo šezdesetak godina. Ovaj narod je, kao autohton, u Vojvodini živio više vekova. Iza sebe je ostavio mnogobrojne civilizacijske tekovine,

šorovima pod pravim uglom i duž njih posadio dudove. Duduve je sadio radi gajenja svilene bube, ali je naš vojvođanski Nemač ubrzo uočio da se od dudova može praviti i kvalitetna, i nadasve poznata, rakija dudara. Kada se napiješ dudare zarumene ti se obrazi, a lice razvuče u širok osmeh koji traje.

Stjepan A. Seder

pre svega na polju kulture, umetnosti, knjiženosti i, naročito, u privrednoj oblasti.

Vojvođanski Nemač je naseljen u Panonsku niziju početkom XVIII veka u cilju odbrane austrijske carevine od osmanskih napada, ali i radi popune ispražnjene carske kase. Sa sobom je doneo naprednu zapadnu civilizaciju. Doneo je higijensko - zdravstvene navike, razvijenu tehnologiju, intenzivno stočarstvo, napredniju poljoprivredu, plug koji je i prevrtao, a ne samo parao zemlju.

Kada se smestio u kuću pletaru u nekoj pustari, pokraj brojnih mlaka i bara, zaorao prvu brazdu i začuo plač prve bebe, pustio je korenje duboko u tu istu Panonsku niziju. Mislio je da ga niko i nikada neće moći iz nje iščupati.

Po dolasku, kreirao je svoj život po uzoru na onaj koji je živio u svome zavičaju. Uz pomoć carskog dvora osnovao je sela, u kome se u centru nalazila crkva, škola i kulturni dom. Sela je ispresecao širokim

Doduše, sutradan se ničega ne sećaš, ali te zato ne boli glava.

Pretpostavljam da vam ne bi palo na pamet da su Lala, dobro-ćudni Vojvođanin i njegova Sosa, kompilacija više nacionalnosti, ali pre svega Nemača. Pupasti Švaba, onižeg rasta, lucidan i pronicljiv, Srbin, vrckast i brzomisleći, Rumun stalno pun ideja o nekoj „prevari“ i td. poslužio je u dobroj meri, za formiranje lika Lale – Vojvođanina. Lala, „pun buva“ i nadasve pronicljiv, dozvoljavao je smireno i velikodušno sagovornicima da formiraju mišljenje o njemu kao priglupom i „sporom“ čoveku. Pa, kada ti Lala nešto „priglupo“ saopšti, ti samo odmahneš rukom. Tek bi se poneki, posle izvesnog vremena, dosetili šta im je Lala u razgovoru rekao ili poručio. Vojvođanski Nemač živi u susedstvu sa pripadnicima drugih nacija, pre svega sa Srbima, ali i sa Mađarima, Rumunima, Hrvatima, Česima i Slovacima. Kao dete se igrao sa svojim vršnjacima iz

komšiluka i stvorio novi jezik, znan samo njima koji su se zajedno igrali, i koji su ga izmislili i govorili. Na tom jeziku je kasnije, kada je stasao, i napisao i neke pesmice, pa radi ilustracije navodimo samo nekoliko stihova:

Die Marisch kummt vun der Owoda zaus,
von der Omama muß a Lekwarbrot raus,
ach Tepfl Milch kann se vertragen,
sie will ka Djuwetsch, ...

Nemac iz Banata je posle učestalih neuspeha hitlerove mašinerije mobilisan. Upućen je u SS diviziju PRINC EUGEN. Ako je bio stariji, vojne vlasti bi ga uputile u neku od radnih, poluvojnih formacija. U kući su mu ostali stari roditelji, supruga i maloletna deca.

Banat je u vreme II svetskog rata pripadao Rajhu i u njemu se život odvijao relativno normalno. Privreda je radila, državne institucije takođe, kao i škole i ambulante. Kada država funkcioniše sprovodi represiju i sankcioniše neposlušnost. Nemac, ma gde živeo, je disciplinovan. Naučio je da se država mora poštovati i slušati i odatle i njegova nadaleko čuvena izreka „Red, rad i mir“. Zato je i bilo sasvim normalno da Nemac posluša državu i odazove

se svakom njenom pozivu ili naredbi. A kakva su zla vremena bila, poziv za vojsku se i nije smeo odbiti. Sledovala je prisilna mobilizacija i Istočni front, kao najblaža sankcija.

U takvim okolnostima Nemac dočekuje kraj II Svetskog rata. Nije uopšte sumnjao da će nastaviti suživot sa svojim komšijama, nije sumnjao u njihovu dobru veru i moral. I bio je u pravu. Tek poneki sugrađanin je imao primedbe na njegovo ponašanje i tek poneki sugrađanin se okomio na njegovu imovinu. Ali, nije mogao ni pretpostaviti da će i njegove komšije postati meta novih vlasti, samo što će to biti realizovano u znatno manjoj meri. Njegove komšije će tek selektivno biti optuživani i logorisani, ali će skoro svima biti oduzeta imovina.

Vojvođanski Nemac nije računao da će nove vlasti morati da namire učesnike rata i socijalističke revolucije, kojima su obećavali socijalnu pravdu, jednakost i imovinu po završetku rata. Jer, ti učesnici rata i socijalističke revolucije, njih preko 350 hiljada, su bili dobro naoružani, ogrubeli u ratu i navikli na svakakve teškoće, bi lako sprečili novu rukovodeću elitu da preuzme vlast. A to ona nije smela da dozvoli, jer zašto su tolike godine ulagali sebe u realizaciju svojih ideja i izlagali se opasnostima, ako bi sada dozvolili da im sve to izmakne pred ciljem.

Ovim ljudima, učesnicima rata i socijalističke revolucije su tokom svih ratnih godina obećavali nagradu, imovinu koju će u vidu realizacije socijalne pravde oduzeti od kapitalista i veleposednika. A čime to nova državna elita može da namiri učesnike rata? Najlakše i najjednostavnije je oduzeti je od nemačke nacionalne manjine, koja je proglašena za kolektivnog krivca i neprijatelja. Nemačka nacionalna manjina je bila izuzetno bogata. Imala je u vlasništvu ogromne posede poljoprivredne zemlje, manufakture, fabrike, radionice ...

Vojvođanski Nemač se obogatio tako što je vredno radio sa dedovima, roditeljima i sinovima na njivi, u podrumu, štali, radionici i ređe u trgovini. Stekao je vrednu imovinu i računao kako će je podeliti sinovima i kako će oni nastaviti, tamo gde je on stao. Računao je i kako će ćerke opremiti mirazom, pa i njima obezbediti sigurnu egzistenciju. I upravo je ta imovina bila idealan poklon za bivše ratnike, a radi dodatne sigurnosti trebalo je eliminisati njihove vlasnike, kako ne bi ubuduće pravili bilo kakve problema novim vlasnicima, ali i novim vlastima. U tom cilju nove vlasti ih smeštaju u neki od logora za

Nemce osnovanih širom Vojvodine Novu državnu elitu nije interesovalo to što su imovinu stvarale generacije njenih vlasnika, koje su vredno radile, štedele i ulagale u nove poslove. Za državnu elitu postoji opasnost sve dok ratnici poseduju oružje, i dok ne budu zadovoljene njihove ambicije i tu opasnost treba otkloniti brzo, odlučno, efikasno i bez bilo kakvih obzira..

U logore smeštaju Nemce, starce, žene i decu, jer po završetku rata vojvođanski Nemač je ostao tamo gde ga je, pošto je bio mobilisan, zatekao kraj rata, ili je po zarobljavanju logorisan. Samo malo njih se vratilo kućama. Imovina im je konfiskovana po jednostavnom „receptu“, samo zato što je bio Nemač.

U logoru su mu umrli roditelji i deca. Iz logora su, posle tri godine, izašli supruga i dvoje od četvoro dece. Pošto im je imovina konfiskovana, nisu imali gde da se smeste. Smeštaj su im ponudile prve komšije, koje su i same jedva sastavljale kraj sa krajem, jer je i njima, u međuvremenu, nacionalizovana imovina, kao kućacima.

Vlast buduće države je odlučila da konfiskuje imovinu svih Nemaca, svojih državljana, još pre nego što je rat bio završen. Odluka Odluka AVNOJ-a od 21. 11. 1944. godine i Proglas sa II zasedanja AVNOJ-a od

29. 11. 1943. godine i to jasno potvrđuju. I u Proglasu i u Odluci su predmet tretiranja pripadnici nemačke manjine. Ne oni koji su izvršili krivično delo, ne oni koji su učestvovali u neprijateljskim oružanim formacijama, ne ni oni koji su kolaborirali sa neprijateljem, ne ni oni koji su bili politički angažovani i priželjkivali pobjedu okupatorskih formacija, nego isključivo i samo – pripadnici nemačke nacionalne manjine.

Ništa nije vredela činjenica što vojvođanski Nemač nije bio angažovan u oružanim jedinicama kojima se suprotstavljao partizanski pokret, što je bio neutralan i „gledao svoga posla“, nego je, da bi izbegao posledice Odluke AVNOJ-a od 21. novembra 1944. godine, morao dokazati da se borio u redovima Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavje, ili da je bar bio pripadnik neutralnih država, i da se nije držao neprijateljski za vreme okupacije.

Nije ništa vredela činjenica što u SS diviziju Princ Eugen nije stupio dobrovoljno, nego je bio mobilisan.

Vojvođanski Nemač nije očekivao da će se, po

okončanju rata, u njegovom domicilijumu pojaviti neki novi ljudi, drugačijeg shvaćanja života i suživota, koji su preživeli teške godine rata i izgubili najbliže, da će ti ljudi biti naoružani i da će biti željni osvete. Nije očekivao da će tih ljudi biti puno i da ni nova vlast neće smeti da ne uvaži njihova očekivanja.

Konfiskacija i nacionalizacija, te kolonizacija, tj. oduzimanje imovine od jednih i dodela te iste imovine drugim ljudima, su odmah dovele do stvaranje animoziteta između starosjedelaca i novonaseljenih ljudi - kolonista. Kolonisti su došli iz jednonacionalnih sredina. Nikada ranije nisu imali prilike da žive pored ljudi druge nacije, religije, kulture, jezika, navika i običaja, pa naviknuti samo na sebi slične, nikako nisu mogli da se uklupe u novu socijalnu i kulturnu sredinu. Teško su primali navike domicilnog stanovništva i svoje napuštali. Čak šta više, od domicilnog stanovništva

su očekivali da prihvate njihovu kulturu, navike i običaje. To domicilnom stanovništvu nije bilo prihvatljivo, s obzirom na znatno niži civilizacijski, kulturni i obrazovni nivo pridošlica. Zato su kolonisti sticali utisak da ih domaća sredina ne prihvata. Ovo

je delimično bilo i tačno, s obzirom na činjenicu da su kolonisti dobili, kao kolonizaciju, imovinu domicilnog stanovništva, da su dobili brojne materijalne pogodnosti i da su bili pogodovani u svakom položaju i situaciji.

Srbi starosedeoci, kao najbrojniji narod nakon nestanka Nemaca, ne uspeavaju da se odupru agresivnom načinu života novopridošlih Vojvođana i povlače se u sebe. Tako u javnom životu učestvuju skoro isključivo novopridošli Vojvođani. Oni odlučuju o svemu i polako unazađuju način života i u vojvođanskom selu i u gradu. Neprijatelj koji im je to bio za vreme rata, ostaje i dalje neprijatelj. Ali, sada za neprijatelje biraju sve pripadnike nemačke nacionalne manjine. Dobrosusedski odnosi koji su vekovima postojali između komšija u Vojvodini, pripadnika različitih nacija polako nestaju i ustupaju mesto tihoj apatiji i beznađu.

Nemci, kojih je nakon što su dobili mogućnost da napuste državu krajem pedesetih godina, ostalo samo nekoliko desetina hiljada, se dodatno povlače u sebe. Okrivljeni od zvanične državne politike za sva zlodela koja su zadesila konstitutivne narode nove države, pre svega Srbe, logorizani i usmrćeni putem izgladnjivanja, bolesti i hladnoće, pokušali su da se povlačenjem u sebe zaštite od, i dalje agresivne, državne propagande.

Nesporo je da su narodi Jugoslavije, pre ostalih Srbi, pretrpeli ogromne žrtve, štete i razaranja, ali za to nije bio kriv Vojvođanski Nemač, a on je trebalo da namiri i namirio je, po „presudi“ novih jugoslovenkih vlasti, sve dugove hitlerove mašinerije.

Da su stradanju civilnog stanovništva u Jugoslaviji doprinele i komunističke vlasti može da posluži ovaj primer. U pokušaju da odvraća narod od otpora, odnosno započinjanja rata, komanda nemačkih armija u Jugoslaviji je donela odluku da će za svakog ubijenog nemačkog vojnika, ako lokalne vlasti ne izruče izvršioca, uzeti i likvidirati 100 taoca. Ovo će, smatrali su, obezbediti izručenje izvršilaca ubistva i stabilnost u okupiranoj Jugoslaviji. Ali, komunističkom pokretu, koji je bio u začetku, je nedostajalo članova. Nove članove i borce neće pridobiti, ako bude vladao mir i zato moraju da naprave situaciju da stanovništvo pride njihovom pokretu i tako počnu da dobijaju i nove članove i borce. Kako to uraditi? Pa, najjednostavnije tako što će ubiti nemačkog vojnika. Pošto okolno stanovništvo neće moći da ukaže na počinioca ubistva, nemačka vojska će tada uhapsiti sto-

tinu građana i likvidirati ih, pa će tako kod građana stvoriti otpor prema nemačkoj okupacionoj vojsci i tako pridobiti nove pristalice.

Ovo je funkcionisalo, ali je narod prozreo namere partizanskih vlasti i shvatio o čemu se radi. Jedino što tome nije mogao da se odupre. Ipak, u pokušaju otpora toj ideji narod je ispevao pesmicu:

Bog ubio, Bog ubio
iz zasede strelca,
koji ubi, koji ubi,
na ćupriji Nemca.

Stvarajući novu istoriju u kojoj je na pozitivnoj strani bilo mesta samo za ideologiju komunizma nove vlasti su dodatno satanizovale nemačku okupacionu vojsku, tako što nisu ni pokušale da jasno razluče počinjena zlodela po učiniocu. Iako zlodela drugih vojski i pokreta, kao što su ustaški ili četnički pokret, nisu bila ni malo beznačajna, nije postojala namera vlasti da jasno ukaže na te činjenice i bar u nekim slučajevima amnestira nemačku okupacionu vojsku. Na taj način su sva zlodela stavljena isključivo na

teret nemačke okupacione vojske i izjednačavane Hitlerove snage sa celim nemačkim narodom.

Zvanična, državna politika kreirana od novih nosilaca vlasti je, agresivnim merama na području obrazovanja i kulture, pre svega, mora-la da opravda svoje dotadašnje akcije i mere sprovedene prema stanovništvu, a posebno prema nemačkoj nacionalnoj manjini. U tom cilju se izdašno finansiraju i snimaju brojni filmovi, pišu se knjige u kojima je negativna uloga dodeljena isključivo Nemcu, bio on domaćin iz Banata, veleposednik, fabrikant, vojnik ili oficir Wehrmachta. Na isti način su pisani i udžbenici i deca od najranijeg perioda edukovana o krivici svakog Nemca.

Takav, naš vojvođanski Nemač, koji je postao i Lala, doživeo je da ga, ipak, isčupaju iz tla u kome je živio. Aktima i aktivnostima vlasti, pred kraj i po završetku II svetskog rata, koje su okončane pedesetih godina dozvolom države za dobijanjem putnih isprava, nemačka nacionalna manjina svedena je bročano sa cca 550.000 na svega 3901, prema popisu stanovništva od 2002. godine. Ovo predstavlja smanjenje za 140 puta. Taj podatak kazuje da danas u Jugoslaviji ima još svega 0,7% pripadnika ove nacionalne manjine, u odnosu na broj uoči rata.

Nova nemačka država, iznikla iz pepela savezničkih bombardovanja, više kao odmazda, nego kao potreba da se porazi neprijatelj i okonča agonija duga više godina, je izvukla pouke iz toga akta. Generacije novih ljudi su uspele da stvore novu nemačku državu, zasnovanu na principima demokratije i poštovanja jednakosti i vrednosti drugih ljudi i država.

U tom kontekstu treba gledati i tumačiti gest predsednika SR Nemačke Willy Brandt-a i izvinjenje koje je pružio jevrejskom i ostalim narodima koji su bili žrtve Hitlerovog režima tokom II Svetskog rata. To izvinjenje, koje je bilo jedinstven slučaj u svetu, predstavlja, pre svega, priznanje da je Hitlerov režim počinio zločine. Priznanje da su izvršeni zločini predstavlja i kajanje za iste. I, konačno, to priznanje predstavlja obećanje, u ime nemačke države, nemačkog naroda i svih Nemaca i Nemica, ma gde se oni nalazili, da ubuduće neće činiti slične, ili bilo kakve druge zločine.

Po završetku II Svetskog rata nova država počinje da prema pripadnicima nemačke nacionalne manjine primenjuje organizovanu represiju. Nije bilo

dovoljno što su im oduzeli imovinu, nego su ih i logorisali i prepustili tihom nestajanju od gladi, bolesti i hladnoće. Ovo su bili zločini organizovani od države i novih vlasti. Ovi zločini posebno dobijaju na težini jer su počinjeni nad starcima, ženama i decom i to nakon završetka rata, kada su ratna dejstva već prestala i okupacione snage se povukle iz Jugoslavije.

Sa okupacionom vojskom su se povukli i oni Folksdojčeri, jugoslovenski državljani koji su pristupili toj vojsci i učestvovali u ratnim operacijama. U Jugoslaviji su ostali njihovi roditelji, žene i deca, koji nisu počinili nikakve zločine i koji su osetili sve nedaće rata kao i ostalo civilno stanovništvo drugih narodnosti. Jedina njihova krivica je bila što pripada-ju istom narodu čiji režim je izvršio agresiju na Jugoslaviju. Činjenici velike udaljenosti, od matice, kako geografski, tako i vremenski, ali i ideo-loški, nove vlasti nisu pridavale nikakav značaj.

U postupcima naše države se do sada nije dalo ni naslutiti da ima mesta priznanju, kajanju ili bar razmišljanju o krivici za nemoralna, zakonima

zabranjena i genocidna dela učinjena prema Nemcima, inače njenim državljanima.

Zašto „država“, putem instituta za izučavanje istorije, naučno ne objasni i ne objavi javnosti istinu o sudbini Folksdojčera nakon II svetskog rata? Zašto ne objavi istinu o njihovom logorisanju, zašto ne navede logore u kojima su sve bili logorisani, zašto ne objavi imena logorisanih i imena umrlih, datume njihovog logorisanja i datume puštanja na slobodu, šta se sa otpuštenima kasnije dešavalo, da li su imali ili nisu imali građanska prava? Gde su sahranjeni umrli? Zašto ne objavi istinu gde su oni koji su „nestali“ nakon hapšenja?

Šta o ovim zločinima misle nisu nam saopštili ni Akademija nauka, udruženja književnika, udruženja novinara, instituti za izučavanje istorije Da li i u ovom slučaju važi maksima da je ćutanje odobravanje? Bilo bi tužno da je tako.

Ipak, najveći znak pitanja moramo staviti iznad ponašanja Srpske pravoslavne crkve. Jer, iako je odvojena od države, kao uostalom i druge „crkve“, SPC predstavlja značajnu društvenu snagu. Pravoslavlje ispoveda najveći broj državljana Srbije. Ovaj svoj položaj i uticaj koji ima u društvu, SPC nije ni pokušala da iskoristi i digne svoj glas protiv nehumanog postupanja prema ovim ljudima. Da li je

pripadnost Folksdojčera drugoj veroispovesti bio razlog što je ćutala i da li to može da opravda njeno ćutanje? Ako je ćutala u vremenima kada ni ona nije bila dobronamerno prihvaćena zašto ćuti i danas? Hrišćanstvo počiva na nekoliko osnovnih načela, sročениh u Božje zapovesti, među kojima su i „Ne ubij“, „Ne ukradi“, Ne reci lažna svedočanstva“ i „Ne poželi tuđe stvari“. Sasvim je sigurno da su svi učesnici u ovakvom postupanju prema ovim našim sugrađanima povredili bar po neko od ovih osnovnih načela Hrišćanstva. Ovo i Srpska pravoslavna crkva dobro zna, ali to do sada nije pokazala.

Jedini zračak svetlosti probija se iz Skupštine Vojvodine, koja je sagledavajući sve pogubne posledice proglašavanja vojvodanskih Nemaca krivcem za zločine iz II svetskog rata, donela je Rezoluciju o nepriznavanju kolektivne krivice.

Ovom rezolucijom je razbijen bedem ćutanja kojim je tabuizirano stradanje naših Nemaca od 1944. do 1948. godine. Prvi put su predstavnici zvaničnih državnih organa Vojvodine uzeli učešće u obeležavanju godišnjica stradanja naših Nemaca, zajedno sa predstavnicima Podunavskih Nemaca. Na simboličan način vlast u Vojvodini pokazuje da su stradali nevini ljudi i da je spremna da problem stradanja naših Nemaca vidi i iz jedne drugačije per-

spektive.

Rezolucija polazi od činjenice da je princip kolektivne krivice nespojiv sa osnovnim demokratskim i vrednosnim principima čovečanstva i poziva na oslobađanja kolektivno krivih, rehabilitaciju prognanih, nevino optuženih i nevino stradalih. Rezolucija poziva i na poništenje akata donetih u toku i nakon II svetskog rata, koja su bila zasnovana na principu kolektivne krivice.

Rezolucija je pokrenula proces u kojem se crno bela slika o Drugom svetskom ratu i učešću vojvođanskih Nemaca u njemu, te o njihovoj kolektivnoj krivici i o događanjima nakon rata sve više menja. Vojvođanska vlast u tom procesu odigrava pionirsku ulogu.

Državni organi i institucije vlasti u Srbiji nisu bile spremne da aktivno podrže ove inicijative, a trebalo bi, jer u Vojvodini živi više od 25 nacionalnih zajednica i sva iskustva suživota, i dobra i loša, skoncentri-sana su upravo tamo.

Proglašeni krivim za sva zlodela koja su učinile okupacione snage, vojvođanski Nemci, sve vreme od okončanja II svetskog rata, žive pod teretom kolektivne krivice. Tog tereta sami ne mogu da se oslobode, a niko drugi to ni ne pokušava. Niko, za sada, nije dao ni naslutiti da bi o tom pitanju bilo mesta makar za razmišljanje. Niko. Ni državne institucije, ni instituti za izučavanje istorije, Srpska akademija nauka, udruženja pravnika, pa ni srpska pravoslavna crkva. Častan izuzetak predstavlja jedan veći broj srpskih publicista koji izučavaju ovaj fenomen i o njemu pišu. Međutim, njihov glas je suviše slab da bi se čuo u huku opšteg muka o nepravdi nanetoj jednom narodu, koji je kao autohtono stanovništvo živeo na ovim prostorima više vekova.

Bilo je potrebno više od pet decenija da bi prognanici iz zavičaja mogli da dođu u svoj zavičaj, kao dobrodošli, ili bar bez sumnje u njihovu dobronamernost, da pogledaju kuću u kojoj su rođeni, da prošetaju sokakom u kom su se kao mali igrali, da popričaju sa bivšim komšijama, ili da posede pod dudom ili orajom, kao nekad.

Prognanici su, sagledavajući svoj položaj i zlehuđu sudbinu, smogli snage da je stoički podnesu, kao od Boga dodeljenu i da nađu oprost za svoje progonitelje. Nemački prognanici iz zavičaja u svo-

joj proklamaciji od 5. agusta 1950. godine objavljuju:

“Mi prognanici iz zavičaja se odričemo svake osvete i odmazde. Naša odluka je svetao spomen beskrajne patnje čovečanstva, a naročito u poslednjih deset godina.

“Mi će mo svim silama podržati svaki poduhvat koji vodi ostvarenju ujedinjene Evrope u kojoj će svi narodi živeti bez straha i nasilja”.

“Mi smo izgubili svoj zavičaj. Ljudi bez zavičaja su tuđinci na zemlji. Bog je svim ljudima odredio zavičaj. Ljudi koji su silom odvojeni od zavičaja su duhovno ubijeni. Mi smo dopali ove sudbine i preživeli je. Stoga se osećamo pozvanim da zahtevamo da se pravo na zavičaj, kao jedno od Boga darovanih osnovnih ljudskih prava, svima prizna i ostvari”.

Copyright
Stjepan A. Seder

Muzika predaka za buduće generacije

Ernestina Ofenbeher, Nemica iz Subotice, pažnju ne samo subotičke javnosti privukla je kada je osnovala trio Edelvajs, i time omogućila da na svetlost dana, pred zavidljivu publiku, izađu mnoge zaboravljene pesme nemačkog naroda, pogotovo onog dela koji je živeo u Vojvodini. Na tom planu ona je do sada uradila važan posao.

Vi ste se sa muzikom susreli još u svojoj porodici. Recite nam nešto o njoj, i svome detinjstvu, i sećanjima na taj period...
Rođena sam u Bačkom Brestovcu, gde su mi bili rođeni i otac i njegovi preci, koji su inače iz Nemačke u Vojvodinu pristigli još u XVIII veku, tačnije 1786. iz okoline Švarcvalda. Majka mi je Subotičanka, a mog oca, fotografa Johana Ofenbehera upoznala je prilikom posete prijateljima,

i jednog dana i sama postala Brestovčanka. Osim svojim zanatom, zbog kojeg je bio vrlo cenjen među svojim sugrađanima, moj otac se strastveno bavio muzikom, i iza njega su ostale brojne pesmarice i notni zapisi koji su mi poslužili kao izuzetno bogata građa za rad ansambla. Ta sećanja na očevu muziku i violinu velikim delom su obeležili moje detinjstvo, ali je druga tamna strana toga sećanja vezana za rat i posleratno vreme. Godinu dana je tata proveo u logoru, mada je zahvaljujući svom zanatu dobio ipak lakši tretman, i radio u fotografskoj radnji, ali sa statusom „logoraša“.

Ne mogu reći da smo mama, brat i ja imali neke posebne probleme, ali je činjenica da smo nemačka porodica sve vreme bacala senku na svaki naš korak. Sećam se da su nam par puta kroz prozor uletele kamenice u kuću, i sve to je očito ostavilo dubok trag u meni. Mama kaže da sam bila toliko plašljiva da sam se u školi prvi put usudila progovoriti tek posle mesec dana.

Kasnije ste za svoju profesiju odabrali muziku. Kakvo je bilo Vaše obrazovanje?

Volela sam muziku, to mi je bilo blisko, i zato su me roditelji dali u nižu muzičku školu u Somboru. Kada smo se kasnije preselili u Suboticu, završila sam i srednju muzičku, a zatim sam vanredno završila i akademiju, teorijski odsek. Sve vreme sam predavala u školi, kao nastavnik i profesor muz-

ike. Moje praktično bavljenjem muzikom vezano je za hor Pro musica, gde već godinama pevam, ali mi je svakako najdraži period angažovanje u Edelvajsu.

Počelo je tako što smo se okupljali u kafiću Papillon, koji je Karlo Letić, vlasnik kafića, srdačno ponudio kao mesto nedeljnog okupljanja za sve subotičke Nemce. Tu smo spontano ponekad i zapevali, i tako

Ernestina Ofenbeher, muzikolog iz Subotice

se rodila ideja o osnivanju ansambla. Krenuli smo da tragamo za starim nemačkim narodnim pesmama, i iznenadili smo se koliko toga ima. Ljudi su nam ih i sami donosili, i do sada imamo snimljena četiri CD-a sa po 23 pesme na svakom. Imali smo dosta nastupa, u Subotici i po Vojvodini, ali na žalost nismo stigli do gostovanja u Nemačkoj, jer je trio prestao da postoji kada je naša

članica Valerija Vajgner rodila dete. No, kako su njene obaveze sada već znatno manje, razmišljamo da Edelvajs ponovo pokrenemo i nastavimo gde smo stale.

Inače, moram reći da je naš rad bio detaljno predstavljen u Nemačkoj, u Minhenu, na jednom skupu muzikologa, za koji je Vesna Ivkov, etnomuzikolog iz Novog Sada pripremila rad sa temom o muzičkom

životu vojvođanskih Nemaca na početku XXI veka. Tada smo saznali da smo jedini koji se bave tom vrstom muzike na čitavom prostoru Vojvodine.

Da li ste i koliko angažovani u nemačkoj zajednici, jer očito da imate šta ponuditi drugima, pre svega u toj oblasti kojom se bavite?

Već duže vreme me ne napušta ideja o osnivanju hora i ansambla mladih iz naše zajednice, jer bih želela da muzika na kojoj smo ovih godina radili ostane iza nas, da ima nekoga ko će je dalje prenositi. Na žalost, veliki nam je problem prostor, kao naravno i novac za sve to. Nemački narodni savez ne može obezbediti finansiranje rada takvog ansambla, a takođe iz istog razloga ne može se koristiti ni prostor u postojećoj Nemačkoj kući, jer se ne može platiti grejanje. Nameravam da od gradske uprave zatražim neku finansijsku pomoć, a možda će se rešenja tada naći i za prostor u kojem ćemo vežbati.

V. Laloš

Lehr Robert
Zellhuber Ring 61, D-84307 Eggenfelden
Tel: 08721-1648
Fax: 08721-10814
Mobil: 0171 / 77 30 2181
e-mail: robert.lehr@t-online.de

Erinnerung ist das Paradies
aus dem man nicht vertrieben werden kann.

An alle Donauschwaben in der alten Heimat
Batschka, Banat und Srem.

Im Oktober 2008

Liebe Landsleute der Erlebnissgeneration, ehr Schwoweileit,

Sie erhalten heute wiederum mit diesem Schreiben Ihre Ihnen zustehende humanitäre Winter-Hilfe. Diese Hilfe ist kostenlos, es erhält Sie jeder Donauschwabe, der älter als 60 Jahre, bedürftig ist, deutsch spricht, auch in Mischehen oder in Mischehen verwitwet ist. Ebenso jeder deutschsprechende Jude.

Es ist dabei egal, welcher Religion Sie angehören. Sie brauchen kein Mitglied in einem Verein zu sein und auch dafür wenn Sie nicht wollen keinen Beitrag zahlen. Für die Auslieferung der humanitären Hilfe brauchen Sie auch nichts bezahlen.

Personen unter 60 Jahren erhalten die Hilfe nur, wenn sie ebenfalls Donauschwaben, auch in Mischehen und in geprüfter Not befindlich sind, zum Beispiel wegen vieler Kinder oder längerer Krankheit mit Arbeitsunfähigkeit. Dies wird vom Unterteller geprüft und selbständig entschieden.

Die Hilfe an Sie, meine lieben Landsleute in der fernem Heimat ist ein Gruß und ein Zeichen, dass Sie in der Gemeinschaft warmherziger Donauschwaben nicht vergessen sind. Die finanziellen Mittel für diese humanitäre Hilfe, die seit 1991 besteht, stammen vom Bundesministerium des Inneren, Bonn sowie die Warenspenden von großzügigen Firmen.

Ich wünsche Ihnen von Herzen einen guten Empfang Ihrer Waren und alles Liebe und Gute, vor allem aber bestmögliche Gesundheit und Wohlergehen. Sollten Sie das Buch „Ein Volk an der Donau“ von Nenad Stefanovic, welches das grausame Schicksal unseres Volkes beschreibt, noch nicht erhalten haben, so schreiben Sie mir bitte, aber bitte in Deutsch, weil ich der serbischen Sprache nicht mächtig bin. Auch sonst würde ich mich über Briefe von Ihnen freuen. Der Herr unser Gott segne Sie und behüte Sie und die Ihren. Bleiben Sie bitte gesund.

In brüderlicher Liebe und mit herzlichem Grüßen
von Haus zu Haus
Euer Landsman

Robert Lehr aus Kutzura
Sonderbeauftragter humanitäre Hilfe Donauschwaben im
Katholischen Pfarramt St. Nikolaus, Kirchenplatz 3, D-84307 Eggenfelden

PS. Auf der Rückseite dieses Schreibens finden Sie eine Aufstellung der Warenliste, die Ihnen zusteht. Freilich bei 2.300 Familien kann es da oder dort auch mal etwas knapp werden, aber der Unterteller wird bemüht sein, das mit anderen Waren wie Muehlen, Konserven etc. auszugleichen. Wenn Kleidung, die Ihnen zugehtet wurde, oder Schuhe nicht passen, bitte verkaufen oder tauschen.

Povodom vraćanja manjinskog statusa Nemcima u Srbiji

Prva dobra vest za nase sugrađane nemačke nacionalnosti za poslednje 63 godine - vraćeno im je pravo udruživanja i javnog delovanja u ravni običajnog i kulturnog nasleđa i aktuelnih interesa njihove nacionalne zajednice! Time je učinjen prvi korak u vraćanju njihove građanske ravnopravnosti koju su izgubili donošenjem Avnojskih odredbi o lišavanju svih pripadnika nemačke nacionalne manjine građanskih prava i imovine.

Jedna od značajnih tekovina u javnom životu posle 5. oktobra 2000. u Srbiji čekala je inače 7 godina i dva meseca da se "dogodi" tj. da se ostacima nemačkog nacionalnog korpusa u Srbiji vrati pravo na običajnu i kulturnu samosvojnost koju su uživali u Kraljevini Jugoslaviji a izgubili u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji, kao i da steknu i prava koja su tokom za njih izgubljene 63 godine pripala svim ostalim građanima Srbije uključujući i oneoni koji su nesporskog porekla. Tako npr. prvi put od oktobra 1944. ovdašnji Nemci u medijima više neće biti slobodni za odstrel samo zato što su Nemci.

U tekstovima u kojima se insistiralo na sukrivici naših Nemaca za sve nevolje koje su snašle Kraljevinu Jugoslaviju, pa tako i Srbiju uoči Aprilskog rata i tokom okupacije, stavljanjem pod navodnice atributa "naši" terala se pri tome šega sa onim pripadnicima ovdašnjeg većinskog naroda koji su u napisima protiv produžene satanizacije ovdašnjih Nemaca upotrebljavali sintagmu "naši Nemci".

Zakasnelom ukidanju aparthejda za ovdašnje / za "naše" Nemce išla je na ruku - istini za volju - i vrlo izražena višegodišnja nesloga među rukovodstvima njihovih udruženja. To je, s obzirom na ovdašnje klišeje o Nemcima uopšte pa tako i o našim Nemcima, u totalnoj opreci sa ovdašnjim uverenjem o grupnoj slozi među Nemcima i njihovoj izraženoj sklonosti kad je u pitanju udruživanje. Ta sklonost nije ni ovde zamrla jer sve do juče bilo je na desetine njihovih udruženja, ali se pokazala nedostatnom kad su se otvorili vidici za krovnu organizaciju ovdašnjih Nemaca kao etnije.

Delom je to okolnost nastala pod uticajem većinskog okruženja koje tradicionalno nije spremno na lična odricanja u korist zajednice bilo koje vrste i u bilo kojoj ravni. Još su, međutim, krupniji razlog za neslogu u ovim nesrećnim prostorima lične ambicije njihovih čelnika i njihova neretko zapanjujuća kratkovidost u proteklih 7 "gladnih" godina, pa čak i 90-ih u kojima je takođe bilo manevarskog prostora u miloševićevskom teturanju Srbije.

Primetnih tragova te kratkovidosti i nervozne političke strategije bilo je i 15. o. m. u izjavi prvog čoveka upravo ponovo vaspostavljene Nemačke nacionalne zajednice Andreasa Birgermajera kome je, inače, pravo primusa pripalo s razlogom budući da je, prvi i jedini, još davne i rizične 1992. osnovao prvo i, koliko je meni poznato, vrlo dugo jedino udruženje ovdašnjih Nemaca na etničkoj osnovi. Prvo i zadugo jedino budući da su svi drugi zazirali da svoje udruženje organizuju u ravni etničke pripadnosti organizujući se u kulturna duštva sa članstvom i iz drugih etničkih grupa.

Gospodin Birgermajer, naime, uz vrlo opravdanu nameru Nemačke nacionalne zajednica da radi na rehabilitaciji nevinih žrtava Titovih logora smrti za ovdašnje nemačke civile govori i o predstojećim nastojanjima te zajednice da poradi na vraćanju imovine Nemcima. Ja bih voleo da je u drugom delu ove njegove izjave po sredi omaška - bilo novinara Agencije BETA ili njegova - tj. da je mislio na povraćaj imovine „građanima Srbije nemačke narodnosti“. Ovo iz prostog razloga što pitanje povraćaja imovine izbeglim i iseljenim Nemcima još od 1974,

tj. još od razgovora Tito-Brandt na Brionima 1973, nije više u nadležnosti ni nemačke države

niti srpske kao članice i naslednice prava i dužnosti Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Zoran Žiletić

Ni jednom nekadašnjem građaninu Kraljevine Jugoslavije nemačkog porekla koji je otišao iz Srbije niko, naravno, neće brani da traži povraćaj svoje imovine, oduzete na osnovu vansudski donetih avnojskih odredbi o njenom konfiskovanju zato što je vlasnik ili naslednik nemačke narodnosti. To, međutim, donosi sa sobom ozbiljne finansijske rizike, jer se cela procedura mora odraditi privatno. On istovremeno, ako mu se vrati imovina a građanin je Savezne Republike Nemačke, treba da vrati, i to sa kamatama, iznos koji je dobio kao izbeglica ili iseljenik na ime kompenzaciju za lični udeo u materijalnim gubicima svih Nemaca u Drugom svetskom ratu - tzv. Lastenausgleich.

Drugim rečima Andreas Birgermajer će više učiniti za svoju nacionalnu zajednicu ako neodređenim izjavama ne bude nastavio sa razvodnjavanjem prava Nemaca u Srbiji da im se, kao napokon ravnopravnim građanima ove zemlje, vrati konfiskovana imovina njihovih radinih očeva i dedova. Osvedočiće se i kao poznavalac jugoslovensko- / srpsko-nemačkih zvaničnih odnosa ako se obavesti o Titovoj i Bradn-

tovoj tzv. "brionskoj formuli" koje se, uzgred rečeno, stameno drži ne samo Srbija već i sama nemačka matica kategorički odbijajući da pruži podršku takvim eventualnim zahtevima izbeglica i iseljenika iz ex-jugoslovenskog prostora.

Bilo bi isto tako dobro da se ne samo Andreas Birgermajer nego i svi drugi rukovodeći ljudi nemačkih udruženja konsultuju sa istoričarima o broju žrtava izгона ovdašnjih Nemaca. Nije, naime, tačno da je iz vojvođanskog dela Srbije proterano četiristotine hiljada Nemaca nego je od petstočetdeset hiljada jugoslovenskih Nemaca njih devedesetpet hiljada regrutovano u nemačke, hrvatske ili mađarske vojne formacije a dvestačetdesetpet hiljada civila evakuisano je u Nemačku pre uspostavljanja Titove vlasti, dok je njih dvesta hiljada po celoj Jugoslaviji pod pomenutom vlašću ulogoreno ili odvedeno na prinudni rad u SSR.

Tih dvesta hiljada jugoslovenskih Nemaca koji se nisu evakuisali su pri tome najveći stradalnici dve nehrišćanske ideologije - ateističkog Hitlerovog nacionalnog socijalizma (koji se ovde prikriva rečju fašizam da se ne bi kompromitovao Titov, Miloševićev i Dačićev socijalizam i kako se ne bi rasprostranilo saznanje da je Hitler došao na vlast kao prvi čovek Nacionalne socijalističke nemačke radničke pariје) i Staljinovog isto tako ateističkog ali tobože internacionalnog socijalizma replikovanoг na jugoslovenskom, pa tako i srpskom tlu, u liku i delu Josipa Broza Tita.

Među njima je nepunih šezdeset hiljada ostavilo svoje živote - bilo u organizovanim akcijama čišćenja Jugoslavije i pre svega Vojvodine od nemačkih civila sa mašinkom u ruci ili u logorima smrti za decu, hendikepirane i ljude preko 60 godina, kao što je zloglasni Knićanin u kome u masovnim grobnicama leži nepunih dvanaest hiljada žrtava izgladnivanja, lišavanja soli u hrani, tifusa i hladnoće..

U jednom radu Sanje Todosić-Petrović sa Instituta za istoriju Jugoslavije, pozivanjem na precizno navedene arhivske materijale, govori se o dvadesetčetirihiljade četiristotinetri nemačka deteta - od beba do četrnaestogodišnjaka - koji su od oktobra 1944. do juna 1945. godine - zajedno sa odraslima - za 20-ak minuta isterivani iz svojih i do 250 godina starih domova i saterivani u logore za radno nesposobne civile ili raspoređivani po domovima

za ratnu siročad. Preživeli među odraslim civilima izaćiće onda u martu 1948. iz logora ostajući još tri godine na za njih obaveznom prinudnom ali plaćenom radu da bi gotovo svi preživeli Nemci zatražili ispis iz jugoslovenskog državljanstva i vratili se u zemlje predaka - u Nemačku, Austriju i u francusku Lorenu.

Drugim rečima, čelnici Nemačke nacionalne zajednice morali bi koristiti samo proverene činjenice - čak i u svojim nastojanjima da učvrste ličnu poziciju

predvodnika ponovne afirmacije svojih ovdašnjih sunarodnika čiji su dedovi pre više od tristotine godina odomačili pre svega u Vojvodini evropski način rada i življenja.

Naporeda s tim i kompas ministra Bubala, nepripremljenog za pitanja kako će se Nemcima vraćati imovina, vodi i njega i nas isto tako u retrogradnom pravcu. Njegova izjava da će iz povraćaja imovine biti isključeni oni koji su bili pripadnici SS-a i njihovi potomci udahnuo je, naime, novi život kolektivnoj krivici uvršćujući je ponovo u pravne kategorije kao osnovicu za sudsko izokviravanje iz rehabilitacije.

Ne sme se, naime, zaboravljati da su SS odredi fornirani izvan Trećeg Rajha bili paravojne formacije u čiji je ovdašnji ogranak svaki ovdašnji ili rumunski Nemaц sposoban za vojnu službu morao ući, svejedno što se divizija Princ Eugen nazivala dobrovoljačkom. Treba se pri tome setiti srpskih regruta sa početka 90-ih godina koji su autobusima prebacivani na bojišta po Slavoniji gde su im oduzmani papiri da bi se prikazali kao dobrovoljci zato što Srbija u miloševićevskoj retorici nije učestvovala u ratu u Hrvatskoj.

Andreas Birgermajer bi trebalo i da iz svoje retorike izostavi i sasvim nepotrebnu neistinu da je našim Nemcima bilo oduzeto državljanstvo. On time samo prikriva još jednu nepravdu nanetu ovdašnjim Nemcima koji su hteli da iskoriste svoje pravo na iseljavanje u maticu nakon izlaska iz logora i posle trogodišnjeg prinudnog rada. Oni su, naime, plaćali izuzetno visoke takse za ispisivanje iz jugoslovenskog državljanstva.

I još dve pojedinosti na istu temu. Svi ovdašnji

nemački muškarci u regrutnom uzrastu morali su prvo odslužiti onda još dvogodišnji vojni rok pre iseljavanja. Da su izgubili državljanstvo, kao što kaže Birgermajer, ne bi podlegali vojnoj obavezi. I drugo: Cifrom 1.700.000, pod kojom se predočava ukupan zvaničan broj žrtava Drugog svetskog rata u Jugoslaviji, obuhvaćeni su i postradali ovdašnji folksdojčeri i njihovi nerođeni potomci što je, istovremeno, i jedan od najprljavijih iskoraka u arhitekturi laži iz vremena Titove Jugoslavije.

I naposletku, za Andreasa Birgermajera kao da postoje samo Nemci u Vojvodini jer, ograničavajući se u svojoj retorici prigodom osnivanja Nemačkog nacionalnog saveta samo na Vojvodinu, on nesmotreno isključuje iz Nemačke nacionalne zajednice Nemce u beogradskom ataru na levoj obali Save i Dunava kao i južno od Save i Dunava. Ne mali broj njih živi, naime, i danas u Beogradu, Smederevu i Nišu. U

Beogradu se tako prilikom popisa stanovništva iz 1981. godine njih 760 od predratnih četrnaest hiljada prestoničkih Nemaca izjasnilo da su nemačke nacionalnoisti što predstavlja najveći broj Nemaca u bilo kom naseljenom mestu u Srbiji posle Drugog svetskog rata. O Nemcima u beogradskoj opštini Zemun da i ne govorimo!

Kako god bilo, svako ko ceni radinost, savesnost i lojalnost pripadnika nemačkog etnosa pozdraviće kraj njihovog višedecenijskog delimičnog ali i nimalo naivnog isključenja iz srpskog društva. Verujem da će ovim generacijama naših Nemaca, od kojih su danas najstariji među njima u Drugom svetskom ratu bili još deca, svako od nas tim povodom od srca poželeti da nastave da se - udruženi i priznati kao samosvojan deo ovdašnje populacije - dokazuju u toj svojoj se veoma cenjenoj tradiciji.

Centar „Adam Berenc“ riznica nemačke kulturne baštine u Srbiji

Posle najnovije pronalazaženja bogate riznice crkve u Prigrevici koja je nedavno preneteta u centar „Adam Berenc“, ova institucija postaje pravi ozbiljan muzej u kome će se moći izučavati istorija i kulturna baština Nemaca na ovim područjima.

Osnivanjem udruženja „Adam Berenc“ 2001 godine, jedan od osnovnih zadataka koje je pred sobe udruženje postavilo bilo je očuvanje materijalne baštine nemačkog naroda iz Apatine i okoline. Kada je katolička crkva u Apatinu udruženju na raspolaganje stavila kuću Adama Berenca velikog humaniste i borca protiv nacionalsocijalizma, u devastiranoj parohijskoj kući pronađena je veoma vredna arhivska

građa Adama Berenca. Renoviranjem zgrade stvorili su se uslovi za prikupljanje građe i čuvanje materijalne baštine Nemaca. Prvo je zgrada opremljena nameštajem iz privatnih zbirki apatinskih Nemaca tako da je nakon opremanja prostora postalo moguće sakupljati materijal. Prvo je sređena biblioteka i arhiva Adama Berenca. Ona se sastojala od njegove lične biblioteke, arhive kao i ličnih predmeta vikara Berenca. Danas Berencova biblioteka ima nekoliko stotina knjiga koja je dopunjavana knjigama drugih darodavaca. Nakon toga iz devastirane crkve kupljen je vredan tekstil, knjige i obredni predmeti koji su zbrinuti u kući. U kuću su preneti i fragmenti kamenih skulptura devastiranih na groblju. Neki od ovih skulptura datiraju do prve polovine XVIII veka, u period pre doseljavanja Nemaca. Isto tako sakupljeni su fragmenti sa starog jevrejskog groblja iz XVIII veka. Lapidarijum se stalno dopunjuje no-

vim predmetima.

Najnoviji nalaz predmeta iz devastirane crkve u Prigrevici obogatili su ovu instituciju i ozbiljno je svrstali u institucije kulture koje se neće moći više zanemarivati. Zbirke u centru „Adam Berenc“ obogaćena su sa tri dragocene biblioteke. To su parohijska biblioteka iz Prigrevice, biblioteka samostana i biblioteka škole u Prigrevice. Sada ova institucija raspolaže sa cvičše hiljada knjiga od kojih neke datiraju do polovine XVIII veka. Tu se pored vredne crkvene literature nalaze i dela Platona, Homera i Tacita. Svakako je najdragocenija vredna arhivska

Boris Mašić

građa koja nam može dati uvid u život jednog nemačkog sela i crkve u XVIII i XIX veku. Veoma vredan je i deo inventara barokne crkve u Prigrevici kao i izuzetna zbirka crkvenog tekstila iz XIX i XX veka. Nakon sređivanja ove zbirke sav materijal biće dostupan istraživačima.

Postoje planovi da se u centar „Adam Berenc“ prenesu i druge zbirke koje su u crkvenom i privatnom vlasništvu kada se za to steknu odgovarajući uslovi. Od Nacionalnog Saveta Nemaca u Srbiji udruženje će dobiti neophodan kompjuter koji će omogućiti sređivanje ove vredne građe kako bi ona postala dostupna zainteresovanim istraživačima. Planira se sređivanje biblioteke i njeno stavljanje na sajt Narodne biblioteke Srbije kako bi ova literatura bila dostupna zainteresovanim čitaocima.

Udruženje „Adam Berenc“ otvaranjem ovih zbirki za javnost postaje čuvar prošlosti nemačkog naraoda na ovim prostorima i poziva sve zainteresovane da nam se obrate i koriste ovu građu za svoja istraživanja.

Nemačke reči u srpskom jeziku

Stjepan A. Seder

Još pre početka naseljavanja Panonske nizije pripadnicima germanskih plemena početkom XVIII veka, Nemačima kako ih danas nazivamo, na tim prostorima se već nalazio jedan broj pripadnika tih naroda. To su bili ratni veterani, avanturisti, ambiciozniji pojedinci, državni činovnici, zanatlije i td. Broj ovih ljudi se primetno povećao nakon zaključenja Požarevačkog mira 1718. godine, kada je Austrija dobila Beogra sa severnom Srbijom, Smederevo, Šabac, jugoistočni Banat i ceo jugoistočni Srem sa Mitrovicom. Tada na ovim prostorima ostaje znatan broj ratnih veterana. Povećanjem broja nemačkog stanovništva i militarizacijom novopripojenog područja, nemački jezik, pored toga što je bio službeni, postaje i osnovni jezik sporazumevanja.

Za bečki dvor je Vojna granica imala izuzetan značaj, pa je Dvor na nju počeo obraćati sve veću pažnju. To je dodatno povećalo broj ljudi na ovim prostorima, pa se nemački uticaj u govoru počeo širiti i preko života: u ishrani, higijeni, odevanju, načinima rada, ponašanju. Nemački jezik je više prodirao kroz svakodnevni život, nego kroz školu. Život je stvarao pretpostavku uspešnosti samo uz obavezno znanje nemačkog jezika.

Umesto narodnih ili turskih naziva i izraza, posebno za pojedina zanimanja i zanate javljaju se nemačke reči: prukmajstor (štampar), prietfroger (poštar), klozer (staklar), goldšmit (zlatar), maurmajstor (zidar), moler, palir (građevinski majstor), tandler (torbar – sitni trgovac), traksler (drvorezbar, finiji predmeti od drveta), tišler (stolar), troter (nosac), cimerman, šluser (bravar), štalmajstor (konjušar), šnajder, štriker, šuster, špengler (limar) i dr.

Pored toga što su iz nemačkog jezika uzeti nazivi za pojedine zanate, takođe su preuzeti i nazivi za materijale koji su se koristili u pojedinim zanatima. To se lepo može da vidi na primeru krojačkog (šnajderskog) zanata. U ovom zanatu upotrebljavali su se i ovi nazivi: pantlika (traka), bortna (šarena traka), knepf (dugme), parhet, rok (suknja), rol (rolna), sajdn (svila), flor, halspintel (traka oko vrata), huzn (pantalone), cajg, cvilih, šlavrak (domaća haljina), šlafhaubn (kapa za spavanje) i dr.

U gradovima poput Zemuna (Semlin), Petrovaradina (Petrowaradein), Sremskih Karlovaca (Karlowitz) nemački uticaj se može videti kod naziva za spremanje i služenje pojedinih jela. U ovim mestima pripremaju se do tada nepoznata jela. Od „mutmela“ i „grisa“ spravljaju se „flekice“, „nudle“ ili peku „zemličke“, „perece“, „krampfn“ (krofne), i „poheraj“ (pohovano meso). Pored mesa pravile su se i upotrebljavale za ishranu i razne kobasice (safalade,

salame) i razni „šnitlici“ (odresdi), dotle nepoznati u Sremu. Pri gotovljenju jela upotrebljavali su se razni „kvircovi“ (začini). Pri postavljanja i služenja novih jela upotrebljavali su se i novi instrumenti i posuđe: kandl (ibrik), kafekandl, supnšisl (činija za supu), tacn, federmeser (nož), cukerpiksl (kutija za šećer) i dr.

Sa uključivanjem u nove ekomomske i kulturne odnose razne stvari dobile su nemačke nazive: kostgeld (novac za hranu), tal (deo), tringeld (napojnica), špargeld (ušteden novac), buhkatra (katar stomaka), pahofn (rerna), birchautz (krčma), pleh, vindofen (petao na dimnjaku), grunt (zemlja), geštel (postelje), feršlog (omot), mos (šira), pantofl (papuče), sesel (stolica), firange (zavesa), flinta (puška kremenjača), šrajbcajg (pribor za pisanje), štala (staja), štranka (uže), štifel (čizma), štuk (gips), štrof (kazna), faj (fini), holbfajn (polufini), veksprief (menica), vortati (odugovlačiti), trucovati (inatiti), foršpan (podvoz,

prukmajstor (štampar), prietfroger (poštar),

klozer (staklar), goldšmit (zlatar), maurma-

jstor (zidar), moler, palir (građevinski majs-

tor), tandler (torbar – sitni trgovac), traksler

(drvorezbar, finiji predmeti od drveta), tišler

(stolar), troter (nosac), cimerman, šluser (bra-

var), štalmajstor (konjušar), šnajder, štriker,

šuster, špengler (limar)

kola), handlovati (trgovati) i dr.

Iz nemačkog jezika se preuzimaju u srpski i razne reči latinskog porekla, ali i francuskog jezika. To su reči: dekret, depotat, diškrecija, ekspedicija, infentarija, inštalacija, klauzula, komisio, koncept, kopija, korespondencija, memorijal, nacion, numera, obligacija, patrija, porcion, protekcija, revrat, revers, rezidencija, rest, sentencija, vortifikacija i dr, odnosno francuske reči: butela, diližans, karnizon, kompliment, manir, notes, oficir, regimenta, čeze, šalukatra, švaler i dr.

Većina ovih reči danas više nije u upotrebi, zamenjene su srpskim rečima (tišler - stolar, šluser – bravar i sl). Međutim, za neke od ovih reči nije bilo moguće naći zamenu u srpskom jeziku, jer ih nije bilo, tako da su ostale u upotrebi i u današnje vreme (tacn – tacna, flekice, perece, krofne - i sl.).

Zbogom zauvek Egone

Egon Hellermann, učitelj, humanista i nadasve Čovek, napustio nas je, svoje prijatelje, u četvrtak 27. XI 2008. godine, ali ovog puta zauvek.

Rođen daleke 1915. godine u Rumi veći deo života je proveo u Salzburgu, svom novom zavičaju. Svoj stari zavičaj nije nikad zaboravio, ali ga se sećao samo po onome što je o njemu zapamtio, ili po onome što je pročitao, ili pak slušao od drugih o njemu u posleratnim godinama. Dok je bio mlađi stahovao je od ponašanja novih vlasti, a kada su ti strahovi nestali, ostario je i plašio se od napora putovanja. Tako da mu je zavičaj ostao samo u uspomenu i sećanjima.

Rado se družio sa ljudima iz svog bivšeg, nezaboravljenog zavičaja, ali ne samo sa njima, već i sa svim ostalim kojima je srpski jezik bio osnovni jezik sporazumevanja.

Pred rat mobilisan, proveo ga je kao nemački vojnik daleko od bombi, eksplozija, ali ipak u blizini ranjenika, smrti i nesreće svake druge vrste. Kroz rat je prošao bez većih trauma, prevashodno zbog nadprosečne inteligencije, ali sa lošim uspomenu kao na najveće ljudsko zlo. Ali, rat nije zavisio od njega, niti ga je on mogao sprečiti, a učinio bi to, sigurno, da je mogao.

Salzburg, njegov novi, posleratni zavičaj, ga nije primio baš raširenih ruku. Nigde se izbeglice ne primaju raširenih ruku, pa ni u Salzburgu. Ali, vremenom su njegovi novi sugrađani shvatili kakvog čoveka su dobili za svoga sugrađanina i prihvatili ga, a on im je oprostio rezerve i nepoverenje koje su iskazivali prema njemu.

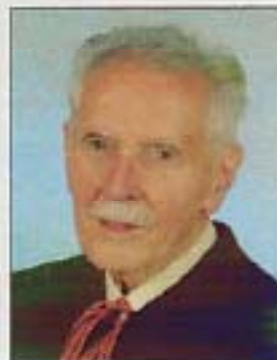
U Salzburgu se i oženio. Svoju suprugu je nazvao „Biser iz jezera“. Toliko ju je cenio, bio zaljubljen i srećan što ju je upoznao i što ga je prihvatila za svog životnog saputnika.

Troje dece, dva sina i ćerka, iz srećnog braka su najveći dar za bračni par Hellermann. Hellermannova deca, danas zreli ljudi, imaju čime da se ponose.

Egon Hellermann nije za života stvorio bogatstvo. Bio je „običan“ čovek, kao što je i većina nas. Ali Egon - čovek se piše sa veliko „Ć“. To je ono najvrednije što je ostavio svojoj deci, a što nismo svi u stanju da ostavimo svojoj deci. I ne treba sumnjati da će Egonova deca znati šta to znači, te da će produžiti život svoga oca i da će ga živeti po modelu koji im je Egon ostavio.

Zato mi, Egonovi prijatelji, koje je za života stekao, možemo samo da mu poručimo: „ne brini Egone, proživio si život dostojan čoveka, samostalno ga stvorio po svom uzoru i ostavio kao uzor svojoj deci i nama koji smo te cenili i poštovali.“

Stjepan A. Seder

Ich bin ein Fremder gewesen,
und ihr habt mich aufgenommen.

Matthäus 25/35

Nach einem arbeitsreichen Leben voll Liebe und Fürsorge um
seine Familie ist mein lieber Gatte, unser Vater und Opa,
Herr

Egon Wolfgang Hellermann

Vertragsbediensteter i. R. des Landes Salzburg,
langjähriger Amtswalter der Gemeinn. Baugenossenschaft „Neusiedler“,
Funktionär und Mitglied versch. donauschwäbischer Vereine,
Träger der Verdienstnadel in Gold der Landsmannschaft
der Donauschwaben Baden-Württemberg,
Ehrenurkunde für langjährige Verdienste des Donauschwäbischen Kulturzentrums-
Haus der Donauschwaben Salzburg,
Alter Herr der Vereinigung Deutscher Hochschüler „Suevia“ Belgrad

am Donnerstag, den 27. November 2008, unerwartet, im 93. Lebensjahr von
uns gegangen.

Wir verabschieden uns von unserem lieben Verstorbenen am Mittwoch, den
3. Dezember 2008, um 11.00 Uhr in der Aussegnungshalle auf dem Friedhof
in Maxglan.

Die Möglichkeit zur stillen Verabschiedung bietet sich bei der Aufbahrung
am Dienstag, 2. Dezember, ab 9.00 Uhr in der Aussegnungshalle Maxglan.

Danke für die schöne gemeinsame Zeit mit Dir!

Deli

Gattin

Peter, Ingrid, Egon

Kinder

Michael, Christoph, Andreas, Alexander

Enkel

im Namen aller Verwandten

Anstelle zugedachter Kränze und Blumen bitten wir im Sinne des Verstorbenen
um eine Spende an die Salzburger Kinderkrebshilfe, Konto Nr. 2444 bei der
Salzburger Sparkasse, BLZ 20404.

Sremskomitrovčanin Stević Jovica, dipl. ing. nam je prosledio tekst Nedeljka Terzića o Viliju Hiberu koji su objavile SREMSKE NOVINE 6. jula 1983. godine, koji objavljujemo u celosti

NAJUSPEŠNIJI MITROVČANIN NA RINGU

Stariji ljubitelji boksa sećaju se sigurno uzbudljivih mečeva između Mitrovčanina Vilija Hibera i Slovenca Ivana Ruzmana

Svake godine Vili Hiber iz Zapadnog Berlina u svoj rodni grad Sremsku Mitrovicu u posetu prijateljima sa kojima je rastao i odrastao, da vidi kuću u kojoj se rodio. Sremac po poreklu, Nemač po državljanstvu koje je primio tek 1954. godine. Rođen je u maju 1911. godine u Ulici Borisa Kidriča broj 103. (sadašnja ulica Kralja Petra I) U uspomena iz grada na Savi je nerazdvajno društvo: Vili Hiber, Stevan Petrinović, Fedor Aranicki i Stevan Dokmanović. Jednom, a nekad i dva puta godišnje Hiber dolazi u kuću Dokmanovića, kao njihov gost.

“Politika” je skoro jednu celu stranu u sportskoj rubrici posvetila daleke 1933. godine u broju od 7. oktobra mladom Viliju Hiberu u tekstu pod naslovom “Kako trenira najbolji jugoslovenski bokser”. A Hiber, pred susret sa Mario Dobracom, izjavljuje:

Na pitanje novinara Ljube Vukadinovića: Imate li tremu – Hiber, odgovara:

Trema?.. Koji je sportista bez treme? Znam kad budem izašao na ring da će mi svaki nerv biti napregnut. To traje samo dotle dok ne dobijem prvi udarac. Onda je sve prošlo. Onda sam toliko hladnokrvan kao da boksum na treningu.

Pored Hibera i Dobreca na ringu su rukavice ukrstila još dva bosera. Zagrebčanin Stevan Jakšić i Ivan Rizman iz Palzele kraj Celja. Vili Hiber, rođen Mitrovčanin, koji se uspešno borio na beogradskim ringovima, tada nije slutio da će mu Ruzman biti ljuti protivnik na ringu, i veliki prijatelj u privatnom životu. U “Tempu” od 3. marta 1976. godine. Najbolji poznavalac, jugoslovenskog boksa Radivoje Marković, zapisao je i ovo, analizirajući boks Hibera i Ruzmana: “Oni su demonstrirali negove lepote i vrline, oni su primerom dokazivali na najbolji način da to nije “legalizovana tuča u prisustvu vlasti, javnosti i gledalaca”, već sport visokih zahteva, istinski prava sportska borba hrabrih mladića”. Hiber je bio prvak Jugoslavije od 1930. do 1936. godine. Imao je ukupno 136 borbi, od čega 40 amaterskih. Sa Ivanom Rizinom, danas velikim prijateljem imao je četiri velike borbe: 7. decembra 1930. Ruzman je izgubio diskvalifikacijom posle četvrte runde. 15. februara 1931, u meču od deset rundi pobeđuje opet Hiber, sada na poene. 13. decembra 1931. u deset rundi pobeđuje Rizman na poene, a 9 septembra 1934. godine u osam rundi pobeđuje Hiber na poene.

U listu “Sport” od 19. oktobra 1977. godine Toma Hladni, u tekstu “Kad bi svi starci sveta”, u susretu bokserskih veterana, zabeležio je i ovo što mi je rekao Aca Petrović, nekadašnji fudbaler Jugoslavije: To što je za mnoge učinio Vili Hiber, ostaće nezaboravno. Ovde sam došao da ga vidim i da mu se još jednom zahvalim što mi je spasao život.

A Vili Hiber, stasit i plećat starac danas, otišao je u Nemačku za vreme rata, u časnoj misiji. Osnivao je takozvane radničke klubove Jugoslovena i izvlačio ljude iz logora. Penzionisani profesor pedagogije i fizičkog vaspitanja i tako je ispunjavao svoj dug prema svojoj rodnoj grudi.

Sećam se još 1942. i 1943. godine da sam u Berlinu, gde se nalazilo nekoliko desetina hiljada naših deportovanih radnika, uspevao da organizujem jugoslovenske klubove. Imali smo valjda desetak što fudbalera, a što atletskih i drugih sportskih kolektiva koji su se povremeno takmičili i stekli svoju publiku.

Hiber je pomogao i našem poznatom bokseru Luki Popoviću. Izvukao ga je iz logora i ovaj je najednput postao fudbaler iako se dobro “mučio” s loptom. Vili Hiber ostao je dosledan sebi, plemenitosti i plemenitoj veštini. Želja mu je bila, kako je rekao: “Voleo bih da nešto izađe u “Sremskim novinama”, a neka se moji Sremci sećaju mene i ja uvek njih”. Želju mu ispunjavamo.

Nedeljko Terzić

HAIKU '03

Der Gedanke an Unsterblichkeit
ist komisch geworden

1

Klingende Stunden
Veränderungen treten
ganz plötzlich weiter

2

Der gelbe Nebel
und riesige Flutwellen
bringen die Zukunft

3

Bewegung ist die
Wärme, gegen die Schatten
der Vergangenheit

4

Ein glücklicher Tag
hinstürzend tauscht sich in das
relative Nichts

5

Die sanften Worte
in symmetrischer Ordnung
gehen sie von mir

6

In dem Augenblick
ist die Tauchfühlung
in Vergessenheit

7

Würde auch Nichts
einfach in den Wind heimlich
weiter verblühen

8

Die Flucht durch Schatten
wenn die Erpressung Zeit ist
für die Entfernung

9

Der zittrige Stern
wandert in unserem Kopf
Bald rot und bald schwarz

